Nr. 4-5. Lipiec - Sierpień. Rok I.

PRZEGLĄD SŁOWIAŃSKI

REVUE SLAVE. — SLAVISCHE RUNDSCHAU.

MIESIĘCZNIK.

REDAGUJE Dr. **ALEKSANDER GRABIAŃSKI.**

TREŚĆ:

50 gr. Cena zeszytu 50 gr.

Nr. 4-5. Warszawa, Lipiec-Sierpień 1927 r. Rok I.

Przegląd Słowiański

REVUE SLAVE. — SLAVISCHE RUNDSCHAU.

MIESIĘCZNIK.

REDAGUJE D-r. ALEKSANDER GRABIAŃSKI.

* * *

GODINA 1920.

11. novembra 1918. potpisali su Nemci primirje u Rethondes. Čl. XII. ugovora o primirju obavezivao je Nemce, da napuste teritoriju nakadašnje ruske carevine tek onda, kad to od njih pobedioci zatraže i kad to dopuste nutarnje prilike tih krajeva. Tako su Nemci po samom pristanku saveznika a ćak i na njihovo traženje i nadalje držali ceo ogroman kraj od Finskog zaliva te do Karpata i Crnoga Mora.

Zašto ta odredba? Pretstavnici Poljaka tražili su već meseca oktobra, da saveznici zahtevaju od Nemaca evakuaciju cele teritorije, koja je sačinjavala kraljevinu Poljsku pre g. 1772, dakle pre prve njene deobe i da u tu teritoriju pošalju poljsku armiju koja je u jaćini od triju divizija već postojala u Francuskoj, a sem te armije takogjer jaća odelenja savezničkih trupa. A motivisali su to svoje traženje time, što su pretskazivali da će Nemce koji se docnije budu povlaćili, slediti uzastopce Boljševici te u sporazumu s njima zauzeti napuštene teritorije. Clemenceau, Pichon i Foch poduprli su energićno Poljake ali je otpor Balfourov bio jaći, te je stvar rešena na štetu Poljaka.

Neka bude ovde odmah rečeno da je od saveznika kao pretstavnik polskog naroda priznati Poljski Narodni Odbor (Comité National Polonais) u svoim zahtevima u pogledu na buduću poljsko-rusku granicu stao na ovo gledišle: Deoba je Poljske bio zloćin. Rusija nema nikakva prava na zemlje stećene trima deobama Poljske. Po pravu imala bi Poljska dobiti sve teritorije koje je posedovala 1771 g. dakle pred prvom deobom. Ipak, vodeći o tom računa da je u toku 150 godišnje ruske vladavine nacijonalna struktura velikog dela teritorije zauzete Rusijom 1772 i 1793 g. iz temelja promenjena na štetu poljskog življa, to se Poljska u svom vlastitom interesu, u interesu svoje snage i solidnosti, odriće pravnih naslova, koje ima na sve krajeve, koje je Rusija zaposela prvom i drugom deobom (315.000 km.2) tražeći za sebe samo jedan deo tih krajeva (od pr, 100 km.2) t. j. njihov zapadni pojas u kom su Poljaci sačinjavali brojno ozbiljne manjine a u kulturnom pogledu igrali prvu i preteżnu ulogu.

Usprkos odredbame primirja uspelo je Poljacima, po povratku Pilsudskog iz Magdeburga — gde su ga Nemci od 1917 g. držali zatvorena, da još u ćasu kad su te odredbe potpisivane, istisnu Nemce iz Varšave, te središnjeg dela Poljske i poznańske zemlje, ali je celo primorje od Visle do Finskog zaliva, Estonija, Lotva i Litva te znatan deo današnje Poljske severoistočno od Buga sa Vilnom ostao u njihovim rukama, Nemaćka je igra brzo izašla na videlo.. Baltićke su zemlje Nemci štitili, gledajući u njima svoje buduće saveznice, ali krajeve koje je Poljska za sebe tražila počeli su Nemci da napuštaju već prvih dana meseca januara 1919 g. ostavljajući ih sa mnogim slagalištima oružja i municije Boljševicima, koji su ih uzastopce sledili. Za ne pune dve nedelje zauzeše Boljševici Vilno Pinjsk, Lidu i Bżešć na Bugu (200 km' od Varšave), uvodeći svuda boljševićki reeim. Poljaci se nisu dali iznenaditi. Sa nabrzo stvorenom armijom, ćiji su kadar sačinjavali oficiri i vojnici, Pilsudskovi legionari te ćlanowi tajne poljske vojne organizacje (P. O. W.) koja je postala još za nemaćke okupacije, te oficiri i vojnici Polnische Wehrmacht, stvorene od Nemaca kad su im počele opadati snage, kao žaćetak jake i brojne ali njina pokorne vojske poljske, s tom armijom sastavljenom velikim delom od Poljaka i Belorusa iz Istoćnih Krajeva, oko kojih je borba išla, oslobodi Pilsudski od februara do aprila te Istoćne Krajeve (Pinjsk, Slonim, Grodno Lida) a 20. potonjeg meseca ugje u Vilno. Maja meseca te godine doprle su poljske trupe do današnje istoćne poljske granice.

Razlog, zašto su Boljševici relativno brzo nastupali a isto tako brzo potisnuti leži u tom, što su Poljaci u to vreme vodili krvave i nemilosdrne borbe sa Ukraincima u Istoćnoj Galiciji, kod Lavova i oko te zemlje, u Poznanju su se borili protiv Nemaca a u Šleskoj napadnuti su bili od Čeha; tek kad su

Poljaci izbacili Nemce a odbacili Ćehe, tek tad su mogli da obrate veću pažnju Bolševicima. Ofanzivna i otporna snaga Boljševika bila je paralisana dejstvom proturevolucjonarnih armija Denikina, Judenića i Kolćaka.

Iduće 1920 godine vladalo je na bojnom poliu sve do proljeća zatišje. Poćeli su pregovori oko sklapanja mira; pregovori u kojima nijedna strana nije otvoreno i iskreno želela mira, no su obe htele da dobiju vremena, da se spreme za odlućnu borbu. Ni Poljska ni Sovetska Rusija nisu verovale, da mogu sa svojim politićkim težnjama pored sebe da postoje, i da vlada megju njima trajan mir, a da jedna od njih drugu maćem u ruci ne prisili prethodno na to, da se odrekne svog politćkog programa i svojih težnja.

Državnici i vogje sovetke Rusije delovali su pod uticajem dvaju ideja: Videli su kako buržoazijske države a u prvom redu Francuska potpomažu, mal da ne stvaraju protuboljševićke pokrete Deninkina, Kolćaka i Wrangela, dok u tim istim državama jaća sve više komunistićki pokret. Prirodna im je dakle bila zamisao, da pobede Poljsku, da u njoj zavedu komunistićki režim i da preko te komunistićke Poljske pruže ruku komunistima zapadne Europe, da i tamo izvedu revoluciju i na taj naćin da obezbede komunizam i u Rusiji i u celoj Europi.

A onda i Boljševici su Rusi. Kao boljševićka država, kao izvor snage komunizma i njegov glavni stub, nijesu smeli dopustiti da se teritorija i izvori njihove materjalne snage suviše osetno oslabe. Ma koliko bilo istine u tome, da su se boljševici okrutnom silom nametnuli ruskom narodu ipak i njihov režim crpe snagu iz tog naroda i nesumnjivo bi tom režimu zapretila od samog ruskog naroda ozbiljna opasnost, ako bi boljševici bez boja dopustili, da Poljska ostvari svoje namere.

U istorije Poljske opažamo dve velike epoke koje se jedna od druge po svojim težnjama i po pravcu svoje ekspansije bitno razlikuju. Prva ćetiri veka svog državnog opstanka bori se Poljska protiv nemaćkog nadiranja k istoku. Polovinom XV veka ućvrstila se je konaćno granica poljsko-nemaćka, te je kao takva ostala nepromenjena sve do prve deobe Poljske. Poljska je to postigla posle teške vekovne borbe i uz teške gubitke ali ipak pobedni ćki blagodareći velikim delom uniji sa Litvom, kojoj je naprosto opstanak od Nemca bio ugrožen.

Sta je bila Litva Srednjeg veka? Naglo polovinom XIII stoleća pojavljuje se na istorijskoj pozornici poganska vojnićki zorganiovana država, koja i ako uzmiće pred nemaćkim nadiranjem, pokazuje jasnu i energićnu tendenciju da pod svojom vrhovnam vlašću skupi sve odeone kneževine na koje se je raspala od Mongola razorena kijevska država.

Invazija je mongolska potisnula ruski narod sa donjeg Dnjepra k zapadu i severu i razbila ga na dva dela, koja otsad doživljuju raznu evoluciju. Rusi područja Dnjepra kupe se oko Litve, koja pod svojim energićnim vladaocima Giediminom, Kiejstutom i Olgierdom siže preko Kijeva blizu Crnog mora. Dakle i ovgje kao što je to slućaj sa Rusma sa Rurikom i Varezima te sa Bugarima i Slavenima, jedna strana osvajalaćka dinastija i jedan stran narod stvaraju veliku litavsko-slavensku državu. Ali postoji jedna bitna i po svojim posledicama veoma važna razlika. Varezi i Bugari napuctili su svoju postojbinu, ubrzo su primili hrišćanstvo, rasplinuli se postepeno u slavenskoj sredini i stopili s njom. Litvini ne! Oni nisu napuštali svoje otadžbine izmegju Baltickog Mora, Njemena i Vilije. Oni ćlanovi vladalaćke dinastije koji su kao namesnici velikog kneza litavskog živeli u ruskoj sredini i njihove litavske viteške družine, brzo su se porusile i primili pravoslavlje ali je sam narod litavski ostao poganski a s njim i zbog njega i njegov vladaoc, ma da je ovaj sebi podigao prestonicu u Vilnu na megjí litavskog, poganskog i beloruskog, pravoslavnog življa i usprkos ulozi koju je rusko plemstvo u državi i na dvoru odigravalo.

Više od jednog stoleća trajao je taj odnošaj. Belorusko je narećje postalo ćak službenim jezikom litavske države a ipak nije ruski elemenat mogao da absorbuje brojno kud i kamo slabiji litavski elemenat. Poganski su narodi primali hrišćanstvo iz onog središta, u ćijoj su se sferi delovanja nalazili. Na Litvine vršili su iskljućivo i veoma jak pritisak katolićki i nemaćki Krstaši. Da tom pritisku izmaknu sklapaju litavski vladaoc i dinastja uniju sa Poljskom i primaju sa narodom katolićku veru. A sa litavskim narodom i državom ulazi sav onaj ruski i pravoslavni narod, koji je živeo u granicama litavske države u sferu delovanja zapadne i slavenske kulture. Pod oživljavajućim dahom zapadne kulture doživelo je ovgje pravoslavlje epoku procvata i preporoda a i socjalan razvoj tekao je po primeru zapada. Poljska se je državna misao temeljila na ideama humanizma i preporoda; naćelo ravnopravnostj vera i narodnosti bilo je konsekventno provedeno. Tamo u Moskvi postala je ruska država osnovana na naćelima, mongolskog, azijatskog despotizma i vizantizma. Dok je poljska politika ostala verna tim naćelima, bio je baš maloruski i beloruski elemenat onaj, koji je najodlućnije suzbijao posizanje Moskve za pravoslavnim predelima Poljske. Preokret u poljskoj verskoj politici nastao je tek u XVII, stoleću, kada je svuda u celoj Europi provogjen princip: jedna država, jedan narod, jedna vera, kad su u Francuskoj i u zemljama Habsburgovaca gonjeni protestanti a u protestantskim državama kao n. p. u Engleskoj katolicí.

Ta „katolićka" poljska politika niti je bila trajna niti je dosledno provedena. U Poljskoj su bile nemoguće pojave kao gonjenje Hugenota u Francuskoj ili papista u Engleskoj. I što su ti Istoćni Krajeví napokon došli pod Rusiju, nije to rezultat neke njihove težnje k Rusiji, no unutarnjeg raspada i spoljnje brutalne sile.

Tri stotine godina bili su ti krajevi sjedinjeni sa Poljskom, poljska ih je desnica odbranila od Tatara i Turaka. A što je u tim krajevima kulture to su Poljaci stvorili. I danas posle 150 godišnje ruske vladavine! Kao što iza Turaka ne ostadoše no džamije i kasarne tako i iza Rusa ne ostade ništa no crkve, kasarne i hapsane. Znatno je ruska vladavina drakonskim merama oslabila poljski živalj u tim krajevima ali im nije mogla da oduzme njihovog polskog obeležja. Jer je rušiti umela ali stvarali ne!

* * *

Svi su Poljaci u tom složni, da se nesme ni stopa zemlje ni na zapadu a i ni na istoku ustupiti. Ogromna je većina poljskoga naroda uverena, da je jedina razumna politika, provogjenje državne misli XV. i XVI. veka, kada su se svi stanovnici Poljske ponosili svojom verom i narodnošću ali i svojim poljskim državljanstvom. I ta ista ogromna veći poljskog naroda veruje, da se ta državna misao može i mora ponovno ostvariti.

Ali kad treba odgovoriti na pitanje, kakvo stanovište treba Poljska da zauzme spram problema, koji leže izmegju nje i Rusije, tada se već Poljaci razilaze. Poljski nacionaliste, brojni i jakog uticaja vele: Obratimo svu pažnju Nemaćkoj; to je naś neprijatelj! Mirimo se sa Rusijom. Ne upuśtajmo se u nikakve kombinacje sa Belorusima i Ukraincima. To nisu nikakvi narodi, njihova narodnost postoji samo u fantaziji ne baś brojnih ali mnogo glagoljivih intelektualaca. Ne zadirimo u ta pitanja!

Nato odgovaraju drugi, t. zv. levićari, socijalisti, vogje radikalnih seljakćih stranaka, u opśte naprednjaci: Ukrainci su narod, Belorusi će njim postati. Ta eto sami boljśevici priznaśe im narodnost i dadośe im zasebne države u sovetskoj federacji Ali Ukrainci nisu sovetskog, boljśevickog mentaliteta, ne veruju u njihovu iskrenost; daleki su Ukrainci Rusima, bliži su nama, jer je njihova kultura iz naśe potekla. Vratimo se ideji naśih Jagielona XV. i XVI, veka, ideji uvek obnavljanoj i isticanoj u borbi protiv Rusije: ideji saveza slobodnih naroda kao odbrane od uvek osvajalaćke, uvek despotske i razorne Rusije. Sva proślost Rusije demantuje veru u to da bi Rusija htela uz Poljsku a protiv Nemaćke biti, demantuje nju i sadaśnjost, demantuje boljśevizam još jaće no carizam.

Ne mislimo, da se sad upustimo u raspravljanje ukrainskog problema; u jednom od idućih brojeva naśeg ćasopisa pisaćemo o njem opśirnije. Za sad nek je rećeno, da je to nesunmjivo jedan od najvažnijih problema severo-istoćne Europe. Dakle i jedan od najvažnijih problema poljske politike.

* *
*

U proleće 1920 g. osećali su se Boljševici dosta jaki da obnove borbu. Likvidirali su Denikina i Kolćaka, a Vrangela odbacili na Krim. U tom Pilsudski im nije smetao. Pregovori oko mira nisu doveli do rezultata. Razbili su se oko toga što se obie strane nisu mogle da pogode u kom mestu da se vode pregovori: u Petrogradu ili Moskvi, Varšavi ili Borisovu. Beśe to samo izgovor.

Tuhaćevski, pobegjeni vogja pobegjene ruske vojske priznao je docnije otvoreno da je cilj rata protiv Poljske taj, da se baklja revolucije baci u zapadnu Europu. Krajem meseca jula 1920 razgovarao je u Kremlu sa Leninom francuski komunista Cachin. Pobedonosne ruske trupe doprle su već do Buga i do Narve, dakle do granice teritorije koju najnepopustljiviji Rusi smatraju—istina opet s popravkama— za etnografsku granicu Poljske. Cachin je nagovarao Lenina, da sad kad je cela ruska teritorija od Poljaka oslobogjena, Poljacima ponudi mir. Prestiž bi Leninov time samo porastao. Lenin mu je odgovorio: „Teoretski imate pravo, praktićki se vaśa misao ne da ostvariti. Ne zaborovite sadanje stanje duhova u Rusiji. Mrze ovgje Poljsku. Pretrpesmo ponižavajući poraz (Kijev!). Hoće dakle da se osvete. Naśi vojnici ne bi dopustili, da ih se zadrži u njihovom triumfalnom pohodu. A i zemlja naśa toga ne bi razumela. U takvoj situaciji ja ništa ne mogu. Ide se na Varšavu, moram ići i ja. *Ako se poljski proletarijat združi sa naśim vojnicima, ićićemo sve da Varśave i i osnovaćemo u Poljskoj sovetsku republiku. Ako se naprotiv, radnici i seljaci podignu na nas, onda ćemo napustiti Poljsku*".

27 marta te godine poslao je poljski ministar inostranih dela Patek Ćićerinu poljske uvete za mir. Glavni su bili ovi: *1. Poniśtenje zloćina deoba Poljske; dezaneksija dela, koji je uzela Rusija. 2. Priznanje država koje su postale na teritoriji Rusije. 3. Poljska će odlućiti o sudbini krajeva položenih zapadno od granice iz g: 1772. i to u sporazumu sa stanovniśtvom tih krajeva, koje će svoju volju putem plebiscita izreći.* Ta posleduja taćka to je put k ostvarenju politićkog programa, ćijim je najistaknutijim pretstavnikom bio Pilsudski: *Savez država ili još više, savezna država: Poljska — Ukraina — Litva-Belorus*'.

Ofanzivu su poduzeli Poljaci. Pilsudski je udario na Kijev. Mera strategijski nužna i opravdana. Tamo su se koncentrisale vojske bolševićke pošto odbaciśe Vrangela. Ali je politika pokvarila strategiju. Nade polagane u Ukraince i njihovog vogju Petljuru su se izjalovile. Ponovi se istorija Karla XII. i Mazepe. Bar prerano beše zidati ukrainsko carstvo. Opasna je ta ravnica. U njoj se mogu i najjaće reke razplinuti te ih zemlja upije. U toj se zemlji noge lahko zaglibe. Sve je tamo još u pokretu i nestalno.

Bolševici su preduzeli kontrofanzivu sa pretežnim skoro dva put jaćim snagama no što su ih Poljaci imali. 350 do 400 hiljada vojnika brojala je ruska vojska. Došla je ta vojska pod samu Varšavu i bila hametom potućena. 15. augusta okrenu se sreća. 66.000 ruskih zarobljenika, 230 topova i preko 1000 mitraljeza ostalo je u poljskim rukama. Poraz Boljševika bio bi još potpuniji da nisu pobegli k severu, na teritoriju Nemaćke, koja ih je nerazoružane propustila u Litvu te odatle u Rusiju. Ili da se jedan drugi deo nije skrio iza litavske vojske, koju je Pilsudski mogao da satre i pregazi ali nije hteo da proleva litavske krvi koju smatra za bratsku.

Sav je skoro svet tada bio protiv Poljske. Lloyd George je urlikao od radosti; engleski su radnici sprećavali ukrcavanje i prevoz municije za Poljsku; to su isto radili nemaćki radnici u Gdansku i francuski su radnici bili skloni da pogju istim putem a ćeški su radnici sprećavali ćak i dovoz hrane. A Magjarska je poslala municiju preko — Rumunije!

I plan i izvogjenje poljske kontrofenzive zasluga su iskljućivo poljske vrhovne komande. *Pobedio je marśal Pilsudski*, pobedili su generali Rozvadovski Sikorski, Haler, Sosnkovski, Septicki i drugi. Pobedio je poljski oficir. *I poliski vojnik! I to baś onaj vojnik—proletar.* Onaj radnićki i onaj intelektualni. Lenin je dobro predosećao. Tu je bio pravi prorok!

Mir je sklopljen u Rizi 18.III. 1921 g. Skoro sva teritorija koju je Rusija zauzela drugom i trećom deobom Poljske, ostala je ovim mirom u posedovanju Rusije. Granica je povućena. Rat 1920. nasući, da ozbiljnu igru igra onaj, koji ju pregje. Tu je Rubicon i kocka!

DISCOURS

prononcé par le Général CHARPY, Chef de la Mission Militaire Française, le 11 Juillet 1927, au cimetière Powązki, sur la tombe des militaires français morts en Pologne.

MESSIEURS!

Mon premier devoir est de remercier les monbreux Officiers polonais et les représentants de l'Ambassade et de la Colonie française, qui ont tenu á assister á ce service funébre en l'honneur de nos morts. Vous avez voulu donner ainsi á la Mission française une nouvelle de preuve votre sympathie et de votre sollicitude, á laquelle elle est tout entière extrêmement sensible.

La cérémonie, qui nous réunit aujourd'hui, pour saluer dans cet enclos, qui sera définitivement leur demeure, nos camarades morts en service de la Pologne, nous fournit l'occasion de constater et d'affirmer une fois de plus la solidarité d'ames franco-polonaise. Cette solidarité ne date pas d'hier et les soldats français qui reposent ici, ne sont que les continuateurs de ceux qui, il y a plus d.un siécle, étaient venus, avec l'Empereur Napoléon, combattre et mourir pour le même et noble but, l'indépendance de la Pologne.

Polonais et Français ont bien souvent mêlé leur sang sur le champ de bataille et nous sommes heureux d'ajouter qu'fis se sont tonjours sacrifiés pour de grandes et belles causes.

La derniére, celle pour laquelle sont tombés les braves auxquels nous rendons aujourd'hui hommage. a été la lutte pour la sauvegarde de l'Indépendance, rendue à la Pologne, à la suite de la victoire des Alliés.

Je ne vous retracerai pas les épisodes glorieux de cette guerre, que vous connaissez d'autant mieux que vous y avez tous participé. Je rappellerai simplement que de nombreaux Français y prirent part, tout d'abort dans les range de l'Armée Haller puis dans çeux de „l'Armée Polonaise". Parmi ces soldats, soixante sont morts en Pologne.

Pour la plupart, ils ne sont plus là; leurs corps ont été ramenés en France, grâce á l'aide si dévouée et si efficace, apportée par les autorités polonaises á notre office de rapatriement. Recueillis par les mains pieuses de leurs méres, ils reposent aujourd'hui au milieu des leurs, dans le calme cimietiére de leur pays natal.

Ceux qui restaient ici, au nombre de neuf, étaient disséminés *à Zamość, à Tarnopol, à Kowno, à Lwów*; il m'a samblé qu'étant tombés pour la même cause ils méritaient d'être réunis dans ce cevau que nous a si généreusement offert la Ville de *Varsovie*, et où ils seront entourés de la piété de nos camarades polonais et des membres de la Colonie française.

Francais de Pologne, lorsque notre Mission, ayant terminé sa tâche. aura quitté *Varsovie*, c'est vous qui, fidèles au culte du souvenir, viendrez accomplir au jour traditionnel de Novembre le pieux et sacré pélérinage, pour saluer le dépouilles de ceux qui tombèrent ici pour le salut de la Pologne et le rayonnement de la France. Vous apporterez ainsi votre ahole pour payer la dette de reconnaissance que nous avons tous contractée envers ces vaillants et vous remplacerez leurs familles absentes. Sur leur tombe fleurie, votre prière s'élèvera pour les â mes de ces chers enfants, enlevée dans la fleur de l'âge, á l'affection de leurs parents et á la sollicitude de la Patrie.

Impitoyable, acharnée, la mort les a pris, á l'heure même où ils rêvaient du retour prochain, du repos bien gagné dans la petite maison familiale. Beaucoup reposent á l'ombre du clocher de leur village; mais ceux-ci sont délaissés. Leur nom ne doit pas périr et, en venant ici, vous sauverez leur mémoire de l'oubli. Auprés d'eux, vous puiserez de nouvelles forces d'attachement à la mére-patrie et vous prendrez de nouvelles provisions d'énergie.

Ils se sont sacrifiés pour que vive une Pologne plus libre, une France plus glorieuse. Cet idéal, pour laquel ils sont tombés, c'est à nous de ll réaliser. Comme eux, ayons la volonté d'accomplir notre devoir sans faiblesse et sans défaillance. Par le travail, par l'efort incessant, par l'union, continuons l'acheminement séculaire verse une plus grande justice et dans la paix, comme autrefois pendant la guerre, efforçons-nous de bien mériter de la Patrie.

Honneur à Toi, admirable soldat de France! Que ce soit dans les combats furieux de *Verdun* ou de l'Argonne comme dans les merécages des l'Yser, les tranchées de *Monastir* comme dans les plaines d'Italie et de Pologne, tu n'auras pas donné ta vie en vain. Tu as remis en honneur les grandes vertus civiques et les belles vertus morales; tu as rendu le prestige au devoir, au courage, au désintéressement et tu as réveillé les saines énergies, qui dormaient dans la conscience profonde de la race.

Tu nous a donné un magnifique exemple et la gratitude de tes compatriotes t'est bien dûe.

Aussi, devant ton tombeau, inclinons-nous, l'âme pleine de piété reconnaissante.

Messieurs, dans le silence de la minute solennelle qui va suivre l'appel des morts qui reposent ici. que chacun de vous se recueille et se souvienne.

Dr. ALEKSANDER GRABIAŃSKI.

EL CULPHO NOSTRO

MARENOSTRUM.

W pierwszych latach XVI. wieku dokonali Turcy prawie że zupełnego podboju półwyspu bałkańskiego. Niezdołali jednak i nie zdołają wydrzeć Wenecji ani wysp ani miast położonych na wybrzeżu dalmatyńskim. Obronił się również mały, zachodni zakątek państwa horwackiego (reliquiae reliquiarum regni nostri) ze skrawkiem wybrzeża morskiego. Tu na tym wybrzeżu, w zatoce seńskiej, słynnej ze swych burz i bronionej od strony lądu wysokim murem gór Wełebitu założyli swoje korsarskie gniazda opiewani w pieśniach i opowiadaniach ludowych, Uskocy*. Uskocy, to istna Kozaczyzna. Na swoich zgrabnych i szybkich łodziach zapuszczali się daleko aż w Śródziemme morze i dali się Turkom, zwłaszcza ich kupcom jakoteż wszelkim statkom płynącym pod flagą turecką a czasem i innym wiozącym mienie tureckię srodze we znaki. Z czasem brać uskocka, kozacka, stała się równą dla wszystkich i jednakowo traktowała wszystkie morskie korablie, mało bacząc na to czy na ich banderach znak krzyża lub półksiężyca widniał.

Lecz w pierwszych latach swojego istnienia tylko Turkom dokuczali. Wenecjanom oddawali rzetelne usługi, gdy ci wojnę z Muzułmanami prowadzili, nie mniej kłopotów im jednak zadawali, gdy Wenecja pokòj zawarła i zachować go pragnęła. Trudno było Wenecji zwròcić oręż przeciw własnym sojuszníkom, trudne i ryzykowne, bo Uskocy nie ich lecz Habsburgów poddanymi byli, a zresztą i z samymi Uskokami walka i dla mocarzy nie tak łatwa była. Turkom się jednak taki stan rzeczy niebawem sprzykrzył, zażądali więc od Wenecjan, by albo sami poskromili niesfornych Uskoków albo flocie tureckiej pozwolili, by wpłynęła do Adrjatyku i tego dokonała. Wenecjanie zrobili Turkom propozycję by ich statki handlowe płynęły po Adrjatyckim morzu pod banderami Wenecji, odmówili im jednak stanowczo pozwolenia na wejście ich statków wojennych do Adrjatyku!

„*El culpho nostro*“, „naszą zatoką" nazywają Wenecjanie Adrjatyk w wspomnianej odpowiedzi z roku 1540 wystosowanej do Kapudan-paszy, admirała, floty tureckiej. Mare nostrum, il nostro mare wołają dziś Włosi a okrzyk ten wywołuje na przeciwnym brzegu burzę protestów.

Skąd te tak wrogie względem siebie poglądy i dążenia? Zapoznajmy się z przeszłością Adrjatyku i łatwiej nam przyjdzie rozumieć dążenia i objawy chwili obecnej.

Gdy Słowianie pod koniec VI. wieku dotarli do wybrzeża morza adrjatyckiego zastali tam ludność pochodzenia ilirijskiego, podbitą ostatecznie po dwuwiekowej walce przez Rzymian za cesarza Augusta i odtąd zupełnie zromanizowaną. Horwaci zajęli Dalmację; pierwotne środowisko ich państwa znajdowało się nawet w północnej części tego kraju, ale warownych miast i wysp dalmatyńskich podbić nie zdołali. Ludność romańska miast i wysp dalmatyńskich uznawała tylko nominalnie zwierzchność państwa horwackiego, rządziła się sama wedle dawnych statutów municypalnych, wywierała raczej wpływ na rządy horwackie niżby im podlegała, pod jej naciskiem panujący horwaccy odrzucili obrządek słowiański a oświadczyli się za obrządkiem łacińskim*).

Przewagi politycznej żywiołu romańskiego w Dalmacji nie naruszyło nawet uznanie przez municipja faktycznej zwierzchność książąt horwackich (w. XI). Raczej ją wzmocniło, bo wówczas, w roku 1060 zapada w Splicie (Spalato) uchwała synodu kościelnego obradującego w obecności króla Kreśimira, uchwała zakazująca obrządek i język liturgiczny słowiański, datujący w Chorwacji i Dalmacji od czasów braci Cyryla i Metoda. Rzym jednak tej decyzji nie potwierdził w pełnej mierze i dzięki temu język liturgiczny słowiański (t. zw. glagolska mísa) wegetował dalej w pewnych diecezjach, tolerowany jako obrządek pospólstwa.

Roku 1102 Chorwacja traci samoistny byt państwowy i zostaje przyłączona do Węgier. Węgierski król Koloman nie narusza samorządu miast dalmatyńskich, które tworzą rodzaj małych rzeczpospolit o ustroju wzorowanym na ustroju Wenecji.**) Przedstawicielem króla jest mianowany przez króla ' *comes*, ale rządy sprawują władze wybierane przez ludność miast.

Wenecja uważając się za spadkobierczynię imperjum rzymskiego wszczęła już przed wiekiem walkę o panowanie nad wschodnim Adrjatykiem (doża Pietro Orseolo) i wznowi ją zaraz po przyłączeniu Dalmacji do Węgier i przez trzy wieki nie zaniecha walki aż z niej nie wyjdzie zwycięsko (r. 1409). O zaciętości walki świadczy choćby to że Zara w ciągu tych walk 11 razy zmieniała pana. Południowo wschodnie wybrzeże Adrjatyku od Dubrowniku (Raguzy) do Skadru (Skutari w Albanji) a za Duszana (XIV. w.) aż do Walony znajdowalo się pod zwierzchnictwem władców serbskich, czasami i bośniackich, hercegowińskich i czarnogórskich, ale i tu stosunek miast do władzy zwierzchniej był ten sam co na północy w Dalmacji.

W tym samym czasie kiedy Turcy położyli kres państwom bałkańskim i nawet stolicę Węgier zajęli, Wenecja opanowała ogromną część wschodniego Adrjatyku, ale tylko wąski pas wybrzeża, miasta i ich bezpośrednią okolicę.

Miastom wybrzeża Dalmatyńskiego groziła ze strony Turków zupełna ruina i dla nich nie było innego wyjścia jak poddanie się panowaniu Wenecji. W chwili gdy niebezpieczeństwo tureckie doszło do punktu kulminncyjnego, panowanie Wenecji nad wyspami i miastami dalmatyńskiemi było już zapewnione. Oparło się ono nie tylko na flocie wenecjańskiej ale i na ludności słowiańskiej zamieszkałej przed murami a na terytorjum warownych miast, która to ludność w nich szukała i znajdowała ochronę i oparcie.

Miasta pilnują swego charakteru a więc swego ustroju w dwóch kierunkach: w stosunku do Wenecji starają się zachować w miarę możności swoją autonomię, w stosunku zaś do ludności słowiańskiej, napływającej z biegiem czasu i rozwoju miast w obręby ich murów, starają się by tylko wybitniejsze jednostki

(*Uskok, pl. Uskoci; uskoćiti — uskoczyć. Uskok—który uskoczył z pod panowania tureckiego.

*) Ludność miast pochodziła częściowo z Italji.

**) A więc na ustroju miast rzymskich i bizantyjskich.

rodziny słowiańskie, wchodziły w skład mieszczaństwa Tak jak i w miastach niemieckich i włoskich tak i w miastach dalmatyńskich wydzieliły się już wcześnie niektóre rodziny wielkich kupców, bankierów, właścicieli licznych okrętów a zarazem i wielkiej posiadłości ziemskiej, które od ojców, dziadów i pradziadów dzierżyły zarząd miasta. Członkowie tych rodzin *(nobiles viri civitatis)* tworzyli *maius et generale consilium* które z czasem z siebie wyłoniło senat, *consilium rogatorum*, odbierając wszelką władzę niższym warstwom, rzemieślnikom i drobnym kupcom, którzy jeszcze w wieku XIII. przez zgromadzenie narodowe, w którym mieli większość, pewien niemały wpływ na życie miasta wywierali. Rzecz prosta że w miarę ożywienia się stosunków gospodarczych i zacieśnienia się stosunków politycznych z Wenecją język romański i łaciński ustąpili zupełnie miejsca językowi włoskiemu. Procesowi temu ulegały najpierw warstwy wyższe, a potem stopniowo warstwy niższe. Napływ żywiołu czysto włoskiego z Wenecji nie był tak liczny; lokalna administracja pozostała dalej w ręku tubylców, i tylko najwyższe stanowiska zwłaszcza zaś stanowisko *proveditore generale*, wielkorządcy prowincji i proveditorów, którzy stali na czele miast i ich terytorjów obsadzone były obywatelami Wenecji. Język i kultura włoska jest cechą wyróżniającą warstwy majętne i rządzące, wyższe i średnie od szarej rzeszy plebsu *(populares)*. Ludność słowiańska mieszkająca u samych bram miast zachowała swój ustrój gminowładczy, patrjarchalny, rządziła się swoim prawem obyczajowem, starszyzna jej wykonywała władzę pod kontrolą i kierunkiem urzędnika delegowanego przez miasto, który nosił tytuł: *comes Sclavorum* i zwykle należał do którejś z potężniejszych rodzin miejskich, która urząd ten z czasem sprawowała dziedzicznie.

Nieunikniony proces datujący już od XIV. stulecia był, że do rzędu rodzin radzieckich, wchodziły kroackie bogate rodziny ziemiańskie. Tą drogą miasta stają się dwujęzykowemi, bo ta część arystokracji miejskiej, która z roli wyszła, choć się przejmuje kulturą włoską, jest jednak nadal świadomie słowiańską a i niższa warstwa słowiańska zamieszkała w obrębie murów miejskich, wsiąka kulturę włoską i uczy się języka włoskiego dzięki współżyciu z średniemi i wyższemi warstwami mieszczańskiemi. Z wyższych i średnich warstw wyrabia się od czasów Odrodzenia włoskiego typ obywateli który jest świadomie *natione Veneta* ale również świadomie *gente Slavus*. Już końcem XV. wieku powstaje a w XVI wieku kwitnie przepiękna literatura w języku horwacko-serbskim, wzorująca się na klasykach rzymskich i na poetach Odrodzenia włoskiego, czerpiąca jednak w równej mierze z cudownego źródła poezji ludowej. W tej literaturze znajduje silny wyraz uczucie słowiańskie; nie używają poeci dalmatyńscy wyrazów: horwacki lub serbski, są to dla nich raczej pojęcia określające państwa, widzą tylko jeden naród, naród *slovinski*. Gdy sercem do serc przemówić pragną, czy to do ubóstwianej piękności, czy do ludu i narodu, przypomnąć mu blask i potęgę minionych dni, podtrzymać wiarę w lepszą przyszłość, dać wyraz radości życia i miłości do rodzimego miasta i kraju, wówczas przemawiają wierszem „*slovinskim*". Ale ci sami poeci gdy występują jako uczeni i statyści, sędziowie i funkcjonarjusze publiczni, jako *homines politici* wówczas używają języka włoskiego.

W dziedzinie wiedzy i życia politycznego panuje język włoski. Tu ten *gente Slavus* jest świadomie *natione Veneta**). Tu się wyraża świadomość przynależności do Imperium wenecjańskiego i do świata cywilizacji włoskiej. A między uczuciami i pragnieniami słowiańskiemi a tem przywiązaniem do państwowości wenecjańskiej i cywilizacji włoskiej nie istnieje najmniejsza sprzeczność. I ta kultura którą widzimy na wschodnim wybrzeżu, — nie jest to kultura stworzona wyłącznie przez Wenecjan, panów tego kraju, ale i przez jego własną ludność, świadomą swej łączności ze światem cywilizacji zachodniej i czerpiąca z tej świadomości jakoteż z własnych zdolności swe siły twórcze.

*) Inny był stosunek Dubrownika (Raguzy) do Wenecji. Dubrownik był państwem niezawisłem, i w przeciwieństwie do całego wybrzeza wschodniego panowało w nim narzecze toskańskie a nie wenecjańskie.

D. n.

Dr. ALEXANDER GRABIAŃSKI.

Zur Warschauer Tagung der Historiker des europäischen Ostens und des Slaventums.

27 — 30 Juni 1927.

Es kann nicht unsere Aufgabe sein, eine eingehende Darstellung der Ziele und Ergebnisse oberwähnter Tagung zu geben. Wir wollen uns daher auf einige Randbemerkungen beschränken.

Der auf der Tagung gegründete Verband der Historiker d. e. O. u d. S. beschlosz unter anderem auch die Herausgabe von Jahresberichten, deren Zweck es sein wird, die wissenschaftlichen Kreise der Welt über die Tätigkeit Osteuropas auf dem Gebiete der Geschichtsforschung im Laufenden zu halten. Als ausschliesschliche Sprache in welcher diese Berichte (Bulletins) veröffentlich werden sollen, wurde das Französische festgesetzt. In dieser Sprache wurden auch die Inhaltsangaben der auf der Tagung abzuhaltenden Voträge abgefast; als Vortrags - und Verhandlungssprache wurde den Vortragenden die Wahl zwischen ihrer Muttersprache, dem Polnischen oder Französischen überlassen, allerdings mit dem Zusatz, dass in finnischer, estischer, lettischer und ungarischer Sprache abgehaltenen Vorträgen eine kurze Zusammenfassung in polnischer oder französischer Sprache folgen soll.

Gegen den ausschliesslichen Gebrauch des Französischen als Sprache der Veröffentlichungen (Jahresberichte u. ev. andere) und als bevorzugte Sprache der Verhandlungen und Vorträge sprechen viele Gründe, wovon die meisten eben diese Tagung in überzeugender Weise an den Tag gelegt hat.

Mann kann mit Recht annehmen, dass die meisten Geschichtsforscher Osteuropas von den vier

Sprachen: Deutsch, Französich, Englisch und Italienisch alle oder zumindestens drei soweit kennen, dass sie einem in einer von diesen Sprachen einwandfrei abgehaltenen Vortrag auch einwandfrei folgen können. Jeder der osteuropäischen Gelehrten beherrscht gewiss doch eine der genannten Sprachen in genügendem Masse, um in ihr einen Vortrag einwandfrei abhalten oder eine Abhandlung einwandfrei aufsetzen zu können. Und diese eine Sprache muss nicht immer das Französische sein und ist es auch nicht. Insoweit die osteuropeischen Gelehrten in Betracht kommen, dürften sich — vor den anderen Sprachen — das Deutsche und das Französiche so ziemlich das Gleichgewicht halten. Verlangt man aber von einem Gelehrten, der ganz gut deutsch, englisch oder italienisch spricht und schreibt, dass er sich der französischen Sprache mündlich und schriftlich bedienen soll, so führt dies nur zus dem einem Ergebnis, das Vortragender oder Verfasser und Zuhörer oder Leser sich einfach nicht verstehen. Was den mündlichen Vortag anbelangt, so hat man sich über die Richtigkeit des hier eben gesagten während der Tagung, mehr als es erwünscht wäre, überzeugt. Und für die schriftliche Seite der Frage liegen die schon erwähnten Leitfaden (Inhaltsangaben) — ausschliesslich in französischer Sprache abgefaszt—vor. Scripta manent et docent! Man muss sich in diese Inhaltsangaben hineinlesen um sie zu verstehen. Nur eine kleine Stichprobe: J. Strzygowski, Histoire, Préhistoire et Etude spéciale (Fachforschung): „Dans cet ordre d'idées l'étude spéciale se raproche bien plus de la préhistoire... forcé à se servir de la méthode de l'étude de fond (Wesensbetrachtung)". Wir wagen die Behauptung, dass ohne Beifügung der Worte: Fachforschung und *Wesensbetrachtung*, der Sinn des zitierten Satzes kaum zu erfassen wäre.

Auf der Tagung wurden auch Vorträge in polnischer, russischer, tschechischer und ukrainischer Sprache und zwar ohne den Vorbehalt einer nachträglichen Zussammenfassung in französischer Sprache, abgehalten. Die besprochene Tagung war eine Tagung der Historiker Osteuropas und des Slaventums. Ebensowenig wie man den übrigen Mitgliedern der Konferenz zumuten konnte, dass sie stundenlang finnischem, estischen, lettischen, magyarischen und türkischen Vorträgen zuhören, da sie sie einfach nicht verstehen würden. ebenso durfte man von Letten, Finnen, Magyaren, Türken u. s. w. verlangen, dass sie den in allen slavischen Sprachen abgehaltenen Vorträgen beiwohnen. Vielleicht wollte man sich selbst und den staunenden slavischen und nichtslavischen Teilnehmern und Zuhörern am Kongress ein erhebendes Schauspiel der „communitas Slavorum" bieten. Das ist nicht ernst! Bei Festreden, unter Slaven allein geht das noch an. Die eine Hälfte versteht man, die andere denkt man sich hinzu. Beim Tischgespräch und auch sonst kannman noch immer zu den slavischen Aushilfssprachen — dem Deutschen oder Französischen—greifen. Dort aber, wo jedes Wort seinen Wert hat, muss auch unter Slaven eine allen verständliche Sprache gebraucht werden und diesen Zweck kann weder die russische noch irgend eine andere slavische Sprache erfüllen. En Pole, der die tschechische Grammatik nicht durchgearbeitet, sich im Lesen tschechischer Texte nicht fleissig geübt hat, versteht eben nicht tschechisch. Und das gilt von allen Slaven und für alle slavischen Sprachen. Die Zahl jener slavischen Gelehrten — wir denken vor allem an die Historiker — die mehr als zwei slavische Sprachen kennen, ist eher gering, und schon selten ist der Fall von gleichzeitiger Kenntnis einer süd und einer nordslavischen Sprache. Bis es diesbezüglich anders wird — und es kann bei etwas Willen anders werden — werden Deutsch und Französisch die Rolle des Interslavischen ausfüllen müssen.

Dies alles ist nicht deshalb geschehen um den Slaven ostentativ den Vorzug vor den anderen Nationen, die an der Tagung teilnahmen, zu geben. Die meisten Polen sind eben Neophyten des Slaventums, kein Wunder wenn sie als Veranstalter des Kongresses anscheinend etwas Übereifer an den Tag gelegt haben und mehr das slavische als das osteuropäische Interesse hervortreten liessen*).

Hätte man auf die Wahrung eines vernünftigen Gleichgewichts zwischen Osteuropa und Slaventum mehr geachtet, so wären auch vieleicht spezifisch slavische Erscheinungen zu vermeiden gewesen. Hervorgerufen durch einen Vortrag Herrn Professors A. W. Florovsky (Prag, Russe). Durch den Vortrag selbst oder die besondere Einstellung des polnischen und ukrainischen Teils der Kongressteilnehmer.

Professor Florovsky erzählte von den fast tausendjährigen Beziehungen zwischen dem tschechischen und russischen Volk, die von grossen Interesse zuweilen aber von grosser Tragweite in der Geschichte der slavischen Gegenseitigkeit seien. Die tschechisch— russischen Beziehungen wären vor allem moralischen Charakters und die der gegenseitigen Beeinflussung gewesen; *[Masaryk spricht darüber ausführlich in „Russland und Europa" so wie in der „Weltrewolution" aber etwas abweichend vom H. Florovsky.]**)*. Diese Beziehungen nahmen in der ersten Periode ihrer Geschichte einen wesentlich politischen Charakter an (Russland der Kiew'schen Epoche), *[der Charakter dieser Beziehungen ist den Polen „avec ampleur et précision" bekannt, übrigens wurde ihnen eine Neuaufführung derselben 1919 — 20 gegeben; wenn aber aus den Ausführungen H. Florovskys ein Bedauern anscheinend herauszufühlen sei, dass sich die Polen wie ein Keil zwischen Russen und Tschechen, geschoben haben, so sei dieses nicht gerechtfertigt. So sind Russen und Tschechen über die Polen hergefallen, ohne diesen „Keil" wären sie, Russen und Tschechen, sich selber einander in die Haare geraten (Sieh heute Karpathenrussland! Hic Rhodus...!) Ob aber das Russland dessen Mittelpunkte Moskau und Petersburg waren, eine organische Fortsetzung des Reiches von Kiew war, darüber sind Polen und Ukrainer einerseits und Russen anderseits nicht einig. Ein Fall der beweisst, dass auch wichtige politische Fragen nur durch die Methode der „Wesensbetrachtung" gelöst werden können. Denn diese Frage ist eben zugleich auch eine eminent kulturhistorische und nicht eine rein politische, philologische oder etnographische.]*

Professor Florovsky sprach auch von den russisch — tschechischen Beziehungen am Anfang des XV Jh., von den Beziehungen zwischen Hussiten und dem, was die russischen Historiker: Russko-litowskoie

---

*) Die etwas zu starke Betonung der Francophilie (-manie) ist auch zuweilen neophytischen Ursprungs.

**) In Klammern[ ] geben wir beiläufig die Gedanken wieder, welche durch Florovskys Vortrag bei den Polen und z. T. auch bei den Ukrainern hervorgerufen wurden!

gosudarstwo, den russisch-litauischen Staat nennen, also eine Schöpfung von einer fremden Dynastie geschaffen, ebenso wie die von Kiew und in der Folge die von Moskau aber eben so wie diese auf dem russischen Staatsgedanken fussend und von ihm getragen. Die Teilnahme des russisch-litauischen Aufgebots und tschechischer und mährischer Soldtruppen an der Schlacht von Grünwald (1410), ja diese selbst — alles was sich später zwischen den Hussiten und der jagiellonischen Dynastie abspielte, schien nach prof. Florovsky (so wie er zumindestens von seinen polnischen Zuhören verstanden wurde; vieleicht sprach er von dem Polen nicht oder nur nebenbei, weil er sich auf sein Thema „Russen und Tschechen" beschränken wollte) eine Auswirkung tschechischer, hussitischer, und russischer Staatspolitik gewesen zu sein. *[Das war den Polen doch neu! Und dieses Wort Ruś, russki! Ein Wort und so vieler Auslegungen fähig! Ganz wie die heilige Schrif t und wie diese, Quelle von tausend Irrlehren, die des Wortes wahren Sinn und Wesen vresumpfen. Merkwürdige und lebendige Gestalt nehmem alle diese, doch ein halbes Jahrtausend zurückreichende Dinge an, wenn von einem aus Prag gekommenen Russen und in Warschau vorgebracht].**)

Professor Novotny aus Prag teilte uns das Ergebnis der neuesten tschechischen Forschungen über das den beiden Jagiellonen Ladislaus und Witold durch die Hussiten getane Angebot der böhmischen Krone. Dass es damals nicht zu einer Union oder gar Verschmelzung beider Staatswesen kam, dies war in der Vorkriegszeit oft Gegenstand wissenschaftlicher und nicht wissenschaftlicher Diskussionen, bei welchen auf der einer Seite der historische Sinn dem romantischen Geist gegenüber nur schwer zur Geltung kommen konnte. Es war Gemeinplatz eines Grossteils der slavischen Historiker, die hussitische Bewegung als eine ausgesprochen nationale und als von grosser Tragweite für die Zukunft des Slaventums aufzufassen; welcher Anffasung das Bedauern entsprang, dass die im katholischen Geist befangenen Polen Wesen und Bedeutung der genannten Bewegung zum Schaden das gesammten Slawentums nicht begriffen baben. Es ist nun wirklich gut, wenn wir aus dem Munde eines tschechischen Forschers erfahren, dass aus den neulichst im Prager erzbischöflichen Archiv aufgefundenen und der hussitischen Gesandschaft v. J. 1420 erteilten Instruktionen hervorgehe, das den Jagiellonen gemachte Angebot der tschechischen Krone sei durch die Annahme seitens der beiden Fürsten nicht nur der vier Prager Artikel sondern auch *aller göttlichen Wahrheiten*, die aus der heiligen Schrift hergeleitet werden könnten, und zwar als conditio sine qua non — bedingt gewesen. Nicht Befangenheit im Katholizismus sondern klares Ersehen der dem Hussitismus — trotz allem idealen Gehalt innewohnenden, das Staats-und Volksleben zersetzenden Kräfte, waren Ursache und Grund der zuerst reservierten später ablehnenden Haltung der verantwortlichen Lenker des polnischen Staates. Es liegt nicht nur im Interesse der Wissenschaft, sondern noch mehr im Interesse des polnischen Staates und Volkes, dass sich polnische Gelehrte und Forscher der Aufgabe unterziehen, eine wissenchaftlich einwandfrei begründete, allseitige und erschöpfende aber den breitesten — und in erster Linie nicht polnischen Kreisen, denn um diese handelt es sich vor allen — zugängliche und verständliche Darstellung des historischen Verhältnisses in Polen von Staat und Volk zur Kirche und Kirchen, religiösen und völkischen Gemeinschaften zu geben und eine Antwort auf die Frage zu erteilen ob, wann, wie und inwieweit in Polen der Staatsgedanke von dem der Kirche nnd Kirchen gefördert oder geschädigt wurde und umgekehrt. Mit dem Schutt falscher Urteile und Voreingenomenheiten muss endlich aufgeräumt werden.

Dringend notwendig erscheint die Beantwortung dieser Frage in der Zeit einer religiösen Wiederbelebung, die die religiösen Gemeinschaften über die staatlichen und nationalen Grenzen hinaus zu vereinigen anstrebt und ihnen Ziele vorsteckt, die dahin gehen, die religiösen Gemeinschaften den staatlichen und nationalen als gleichwertig zur Seite zu stellen und in den letzteren zur vollen Geltung zu bringen. Dass keiner von den polnischen Gelehrten zu diesem Thema am Kongress Stellung nahm, nimmt Wunder; Prof. Zakrzewskis Vortrag: „Der Osten u. Westen in der Geschichte Polens", von dem man sich vertvolle Aufklärungen versprach, fiel leider weg.

Rumänien, Bulgarien und Griechenlend auf dem Kongress nicht vertreten. Estland und Italien auch nicht. In Italien, in Rom, besteht doch ein Osteuropäisches Institut!

Und auch Frankreich nicht: Schade! Historia magister vitae. Magis magister Historiographia, da sie sich selbst dem Leben anpasst und zugleich lehrt, wie man sich ihm anpassen soll. Ein Vortrag darüber, welche Evolution die französische Geschichtsschreibung in der Beurteilung russischer und slavischer Dinge überhaubt, seit Rambaud und Leroy-Beaulieu — infolge und nach dem Weltkrieg — durchgemacht, wäre gewiss ungemein belehrend.

In Paris, an der Sorbonne, besteht doch auch ein Institut für slavische Forschungen, welches auf dem Mittun—und zwar nich ausschliesslich geistigen— aller slavischen Völker fusst. Wir errinnern uns lebhaft, wie weiland Prof. Denis bei der Inaugurationssitzung des Instituts in kühnen Zügen ausführte, der Ergeiz des Instituts sei es, zum Mittelpunkt der slavischen Studien zu werden und Wien [Jagić und Jireček!] die Führung zu entwenden. Wie gerne hätten wir auf dem Warschauer Kongress von den Vertretern des Instituts gehört, wie sehr jene im Unrecht waren, welche auf die Ausführungen Prof. Denis mit Kopfschütteln antworteten, leise vor sich jenes latainische: Etsi.... tamen laudanda est voluntas! hersagend. Herr Prof. Eisenmann der vor dem Kriege über ungarische Sprache und Literatur lass, jetzt aber slavische, namentlich tschechische Geschichte vorträgt, hätte gewiss die hartnäckigsten Thomase bekehrt. Gewiss zufällige Koincidenz: Abwesend waren auch die in Paris verweilenden russischen Professoren und Gelehrten (Fall Miliukow).*)

Die deutsche Wissenschaft war durch die Herrn Doc. E. Hanisch (Breslau), Doc. E. Kayzer und Prof.

*) Nicht, dass sich das duroh H. Florovskys Vortrag — mit Recht oder ohne — hervorgerufene Unbehagen irgendwie geäussert hätte.

*) Wir sagen absichtlich „zufällige Koinzidenz" denn unmöglich kann ein Zusammenhang zwischen der Abwesenheit der französischen Gelehrten u. jener der russischen gesucht werden. Das wäre doch zu einfältig!

Luckwaldt (Danzig), Prof. Schmidt (Graz) und Prof. Vasmer (Berlin) vertreten. Doc. Hanisch gab eine sehr belehrende Darstelung der Entstehung und Tätigkeit des Breslauer Instituts für Osteuropa und seine an die slavischen Glehrten gerichtete Aufforderung, sie möchten die Entwicklung der von ihm gegründeten und geleiteten, nun vom obigen Institut herausgegebenen *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* durch ihre Mitarbeit fördern, verdient volles Gehör. Es war und ist kein Geheimnis mit welch gemischten Gefühlen: Dankbarkeit und Genugtuung und doch—Unbehagen, slavische **Historiker**, die die Ergebnisse ihren Forschungen einem breiteren Kreise mitteilen wollten, ihre Arbeiten im *Archiv für slavische* **Philologie** veröffentlichen liessen. Eine in nichtslavischer Sprache erscheinende, ausschliesslich der Kultur und Geschichte der Slaven gewidmete Zeitschrift verdient deshalb allen Dank, Anerkennung und Förderung.

Der durch Herrn Prof. Schmid vorgebrachte Wunsch des Breslauer Instituts, der Kongress möge der von diesem Institut in Angriff genommenen *Sammlung von Abhandlungen über Rechts- und Wirtschaftsgeschichte des europäischen Ostens und des Slaventums*, die Mitarbeit des osteuropäischen und slavischen Gelehrten sichern, fand alle Würdigung. Voller Beifall gebührt der Initiative Prof. Schmids die *Herausgabe der im Kirchenslavischen niedergeschriebenen rumänischen Urkunden und anderer Geschichtsquellen* und die eines *Corpus antiquitatum slavicarum Germaniae nunc orientalis* anregend.

Dass diese zwei Publikationen neue Horizonte der Wissenschaft enthüllen und eine Quelle reichlicher, fruchtvoller Anregung seien werden, dies unterliegt keinen Zweifel. Für letztere Unternehmung denkt H. Prof. Schmid auf eine Zusammenarbeit deutscher und polnischer Forscher — namentlich des *Instytut Zachodnio-Słowiański przy Uniwersytecie Poznańskim*. Dies, die Wahl Prof. Schmids in den Redaktionsausschuss der Real-Encyklopädie der slavischen Altertumswissenschaft, die Teilnahme deutscher und polnischer Gelehrter am Kongress und an den von diesem in Angriff oderin Aussicht genommenen und anderen Arbeiten, bildet einen ersten Schritt auf dem Gebiete der deutsch-polnischen intellektuellen Annäherung, dem falls es ein günstiges Schicksal wollen wird, andere, weitere Gebiete umfassende, folgen werden.

Die Annahme des Antrags H. Prof. Schmids die slavischen und osteuropäischen gelehrten Gesellschaften möchten dahin susammenwirken, damit die Wiener Nationalbibliothek und die Universitätsbibliothek in die Lage kommen, ihre durch die Kriegsumstände enstandenen Lücken zu füllen und in Zukunft alle bedeutenderen Publikationen Osteuropas und des Slawentums regelmässig erhalten, ist nur billig und gerecht. Die Wiener wissenschaftlichen Anstalten haben Enormes auf dem Gebiete der Kunde Osteuropas und des Slawentums geleistet. Es genügt nur auf die Namen Miklošić, Jagić und Jireček und darauf hinzuweisen, dass diese Männer erst in Wien das geworden sind, was sie waren: Titanen der slavischen Wissenschaft. Ganze Generationen osteuropäischer und slavischer Fachleute und Gelehrter verdanken ihre wissenschaftliche. Ausbildung Wien. Sie fanden in Wien alles, was sie zu ihrer wissenschaftlichen Tätigkeit brauchten, vor allem aber ein weitgehendstes, selbstlosestes Entgegenkommen. Es musz wieder so werden! Die Erfüllung des von H. Prof. Schmid geäusserten Wunsches ist nur nicht ein Akt der Pietät der altehrwürdigen Alma Mater Vindobonensis gegenüber, sondern entspricht auch den vitalen Interessen der osteuropäischen und slavischen Wissenschaft. Auf die fruchtbare und anregende Mitarbeit der englischen, finnischen und lettischen, russischen, südslavischen, ukrainischen, ungarischen, türkischen und polnischen Kongressteilnehmer so wie auf die Endergebnisse des Kongresses werden wir noch im folgenden Hefte unserer Zeitschrift zurückkommen.

Schlusz folgt.

JULJAN SUSKI.

Mniejszości słowiańskie w Polsce.

O ile pod względem językowym Polska może uchodzić za państwo mieszane (69% polaków, wobec 31% innych narodowości), o tyle pod względem rasowym przedstawia organizm jednolity, licząc około 87% słowian. Jednolitość ta występuje tem silniej, że słowianie zamieszkali na ziemiach Polski, nie różnią się od siebie pod względem antropologicznym. Wiekowe współżycie polityczne, mieszaństwa i migracje, sprawiły że nie może być mowy o odrębnym typie rasowym poszczególnych plemion słowian polskich.

Jedyni *poleszucy*, zamieszkali w mało dostępnym dorzeczu Prypeci, zachowali typ zlekka wyodrębniony — pozatem stosunki językowe i narodowościowe wśród słowian zamieszkałych w Polsce, pozostają bez związku z podłożem antropologicznym.

I tak n. p. polak południowy, więcej się różni rasowo od polaka zamieszkałego na północy — niż białorusin, od sąsiadującego z nim polaka z Wileńszczyzny.

Także i pod względem etnograficznym ludność słowiańska Polski przedstawia organizm dość jednolity i można raczej mówić o głębszych różnicach obyczajowych pomiędzy mieszkańcami poszczególnych dzielnic Rzeczypospolitej, niż pomiędzy mieszkańcami używającemi rozmaitych języków słowiańskich.

Pośród słowian polskich stanowisko dominujące, nietylko pod względem liczbowym i państwowym ale także pod względem rozwoju społecznego, kultura i zamożności zajmują *Polacy*. Żywioł polski występuje nieledwie w każdej wiosce na terenie Rzeczypospolitej — a niema w Polsce powiatu, któryby liczył mniej 8%, polaków. (Poniżej 10% polaków, lecz ponad 8%, liczy w Rzeczypospolitej, tylko 2 powiaty). Jako mniejszości, w stosunku do Polaków, w całym

Państwie, a jako większości absolutne, większości względne, mniejszości poważniejsze lub skupienia, stanowiące mniejszości nie bez znaczenia — w poszczególnych okręgach — występują w Polsce: ukraińcy, białorusini, poleszucy, czesi, wielkorosjanie i słowacy.

Z pośród tych mniejszości słowiańskich największe znaczenie posiadają **Ukraińcy.** Są oni drugą z rzędu co do liczebności narodowością w Polsce licząc 14.4% ludności całego Państwa. Ukraińcy zamieszkują zwartą masą południowo-wschodnie krańce Polski, stanowiąc większość absolutną w Województwach Wołyńskim (68.4%,) i Stanisławowskim (69·9%) a większość względną (49%) w Województwie Tarnopolskim.

Poważną mniejszość stanowią ukraińcy w Województwie Lwowskiem (35.9%), które obok powiatów czysto polskich położonych na zachodzie, liczy wiele powiatów mięszanych (w okolicach Lwowa) i wiele powiatów o przewadze ukraińskiej. Po za temi czterema województwami szczególnie gęsto zamieszkałemi przez ukraińców, niemałe ich ilości spotykamy w Województwie krakowskim (3. 8%) gdzie w powiecie gorlickim liczą (22. 2%), a w powiecie grylowskim (16. 5%), w Województwie Lubelskiem (3%), gdzie w powiatach: Hrubieszowskim liczą 15. 2%, w Biłgorajskim 13. 8% we Włodawskim 12, 4% i wreszcie w Województwie Poleskim 17, 7% gdzie stanowią większości absolutną w dwu powiatach: Kamień-koszyrskim (70. 8%) i Sarneńskim (70. 4%) i gdzie, w powiecie Stolińskim stanowią 11. 8%,

Ukraińcy zamieszkali w Polsce różnią się między sobą tak co do języka, jak też co do stopnia kultury. Wyżej posunięci pod względem kulturalnym są ukraińcy zamieszkali w Województwach lwowskim, stanisławowskim i tarnopolskim, — niższą kulturę posiadają ukraińcy (rusini) wołyńscy, polescy i lubelscy. Więź plemienna pomiędzy ukraińcami jest dosyć silna, a naród ukraiński znajduje się w stadjum tworzenia swej warstwy inteligentnej i swojej ideologji narodowej.

Także i pod względem religijnym ukraińcy różnią się pomiędzy sobą. Ukraińcy lwowscy, stanisławoscy i tarnopolscy — a częściowo ukraińcy lubelscy— są wyznania grecko-katolickiego — rusini wołyńscy i polescy — wyznania prawosławnego. Liczbowo, większość ukraińców jest wyznania grecko-katolickiego.

Prasa ukraińska jest dosyć rozwinięta. Na terenie Rzplitej wychodzi obecnie 63 czasopism ukraińskich. Szkół ukraińskich istnieje 2881. z czego 20 średnich Szkół. polsko-rusińskich jest 148.

Białorusini liczą w stosunku do ludności całego Państwa 3. 9% i zamieszkują Województwo Poleskie, gdzie mają większość względna 42. 6%, Województwo Nowogrodzkie gdzie stanowią poważną mniejszość 37. 7%, północno-wschodnią częsc, Województwa Wileńskiego w którym liczą 25. 4% oraz trzy wschodnie powiaty Województwa Białostockiego (9. 1%), Bielski (30. 5%) Grodzieński (26, 3%) i Wołkowyski (20. 7%). Samookreślenie narodowe białorusinów jest rzeczą niedawną. Ich przeszłość historyczna jest raczej przeszłością etnograficzną niż narodową. Inteligencja białoruska poczyna dopiero powstawać a poczucie narodowościowe nie jest dostatecznie ugruntowane wśród mas,których większość olbrzymia stanowi żywioł wiejski, gdyż miasta na terenach białoruskich są spolszczone lub zamieszkałe przez żydów.

Pod względem religijnym, część białorusinów wyznaje katolicyzm, część zaś prawosławie. Prawosławnych jest więcej. Prasa białoruska jest nieliczna. Wychodzi ogółem 8 czasopism. Szkół białoruskich istnieje ogółem zaledwie 32, wobec braku personelu nauczycielskiego władającego tym językiem. Pozostałe szkoły na obszarze białoruskim, kształcą w języku polskim.

Poleszucy nie stanowią samodzielnej narodowości. Jest to plemię osiadłe w mało dostępnym dorzeczu Prypeci, dosyć odrębne pod względem etnograficznym, władające językiem stanowiącym gwarę pośrednią między językiem polskim, rusińskim i białoruskim, ale niezdolne do wytworzenia własnej ideologji narodowej, gdyż posiadające zupełnie bierną przeszłość historyczną.

Poleszucy to prawie wyłącznie włościańska ludność wiejska, stojąca na najniższym poziomie kulturalnym, a ponadto osiadła na ziemiach nieurodzajnych i niezamożna.

Najwięcej poleszuków zamieszkuje w powiecie Drohiczyńskim Województwa Poleskiego, gdzie posiadają oni nawet większość względną (40.2%) Drobniejsze ilości są rozsiane wśród rusinów, w Powiecie Kamień-Koszyrskim (15,7%); wśród białorusinów, w sąsiednich powiatach. Ludność szczepu poleskiego, wyczuwając instyktownie swoją odrębność plemionną od otaczających ją polaków, białorusinów i rusinów, a nie mogąc zdefinjować odrębnej, własnej narodowości zeznawała podczas spisu ludności — niezwykle charakterystycznie — narodowość „tutejszą".

„Tutejsi" prawie wszyscy są wyznania prawosławnego. Prasy ani druków w języku poleskim niema. Nie ma również szkół z tym językiem wykładowym a szkoły powszechne na obszarze poleskim uczą po polsku.

Czesi, w większych skupieniach, zamieszkują na terenie Rzeczypospolitej Polskiej tylko w Województwie Wołyńskiem. Podczas spisu ludności z r. 1921 było ich w tem województwie 24.405 co stanowiło 1.8% ludności Województwa.

Najwięcej czechów jest w powiecie dubnowskim gdzie liczą 4, 6% ludności.

Czesi wołyńscy stanowią element wysoce kulturalny. tak pod względem kultury niematerjalnej jak i rzeczowej. Ich gospodarstwa rolnicze stoją na poziomie znacznie wyższym niż gospodarstwa sąsiadów — rusinów lub kolonistów niemców, również na Wołyniu osiadłych.

W Łucku wychodzi jedno tylko pismo czeskie gdyż czesi wołyńscy przeważnie prenumerują prasę, czechosłowacką. Szkół czeskich istnieje na Wołyniu 40.

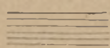
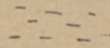
Pod względem religijnym czesi są bądź prawosławnymi (65%) bądź katolikami (25%) bądź też ewangielikami.

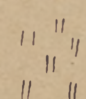
Po za czechami wołyńskiemi, liczniej osiadłych czechów spotykamy w Województwie Łódzkim (powiat Laski 1% ludności) i w Województwie poznańskiem (powiat Kępno około 1 ludności). Poza tem wielu czechów zamieszkuje w większych miastach Rzplitej, ale jest to przeważnie ludność napływowa.

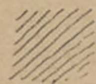
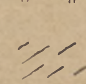
Rosjanie występują jako ludność osiadła w Wileńszczyźnie, głównie w powiecie Święciańskim w którym liczą około 5%, w Województwie Białostockim, w powiatach Suwalskim (2.4%) i Augustowskim (1.2%), w Województwie Wołyńskim, w powia

OZNACZENIA.

 większość względna lub absolutna *ukraińska.* mniejszość *ukraińska*

 większość względna lub absolutna *białoruska.* mniejszość *białoruska.*

 większość względna *poleska.* mniejszość *poleska.*

+ wiecej niż 1% *rosjan* w powiecie.

⁚• więcej niż 1% *czechów* w powiecie.

tach Dubnowskim (2%), Zdołbunowskim (2.6%) i Równieńskim i w Województwie Poleskim — głównie w Brześciu n. B. i Łunińcu.

Po za tem ludność rosyjska w nikłych ilościach jest rozproszona po większych miastach polskich, stanowiąc bądź pozostałość po rosyjskiej sferze urzędniczej z czasów okupacji, bądź element emigracyjny, korzystający z prawa azylu.

Rosjanie nie mają znaczenia dla stosunków narodowościowych w Polsce, a jedyna ludność rosyjska istotnie rdzenna, nie napływowa, to rosjanie z Wileńszczyzny i Białostoczczyzny, t. zw. „starowiercy", lub „staroobrzędowcy", sektanci rosyjscy, stanowiący emigrację religijną z Rosji XVII w. Ci koloniści rosyjscy zachowali do dzisiaj swoją religię, różniącą się co do obrządków od kultu prawosławnego. Pozostali rosjanie, stanowiący wyłącznie element napływowy, wyznają prawosławie.

Mimo nikłych ilości rosjan, prasa rosyjska w Polsce rozwinęła się dosyć poważnie. Przyczyną jest tu wielka ilość inteligencji rosyjskiej środ emigrantów, i fakt, że żydzi na ziemiach wschodnich Polski często i dziś jeszcze czytają prasę rosyjską. Ogółem w Polsce wychodzi 8 czasopism rosyjskich, Również szkół rosyjskich, zwłaszcza średnich, istnieje w Polsce więcej niż by to ze stosunku ilości rosjan do innych narodowości wynikało. Mianowicie istnieje 10 rosyjskich szkół powszechnych i 10 szkół średnich

Ostatnim, i w najmniejszej liczbie na terenie Polski zamieszkującym szczepem słowiańskim są **Słowacy** którzy liczą niewielki procent ludności w powiecie Nowo-Targskim, na przypadłych Polsce cząstkach Spiża i Orawy. Słowacy polscy liczą tam około 300 głów i oczywiście, jako ludność tak nieliczna nie mają większego znaczenia.

SOWREMENNYE RUSSKIE ISTORIKI.

Kommunisticeskij pereworot, wyzwawsij welikoe razsiejanie russkoj intelligencji po wsemu miru, pognał w emigracju i mnogih predstawitelej russkoj nauki, w castností, russkih ucenyh-istorikow. Sejcas za rubeżom nahoditsia cełaja plejada wydajuscihsia russkih istorikow, w Pragie Ceskoj podgotowliajetsia pri uniwersitete gruppa mołodyh nasih ucenyh, uże wypustiwsih riad interesnyh istoriceskih monografji (Wsew. Sahanew, Boris Ewreinow i E. Maksimowic).

Najboleje zamietnymi figurami sredi nahodiascihsia za rubeżom russkich istorikow, — bezsporno dołżny byt' priznany: Paweł Nikołajewic Miliukow, Aleksandr Aleksandrowic Kizeweter i Wenedikt Aleksandrowic Miakotin.

P. N. Miliukow jawlajetsia odnim iz widnyh diejatelej russkoj politiceskoj emigracji, no eta storona nas sejcas ne interesujet. Kak istorik że, Miliukow priznajetsia najboleje interesnym wsemi ego kollegami — nezawisimo, ot ih politiceskih simpatji i antipatji.

On rodiłsia w 1859 godu, wospitanie połucił w Moskwie, snacała w I-j Maskowskoj gimnazji, a potom w Uniwersitete po okoncanji kotorago on ostawlen był w kacestwie priwat-docenta po kafedrie russkoj istorij. (1886-95). w eti że gody on nacał citat' lekcji na żenskih pedagogiceskih kursah, i eti lekcji legli w osnowu truda, napecatannago Miliukowym pozdneje w russkich żurnałah i wysedsago potom w wide cetyreh knіżek pod zagławiem: „Ocerki po istorji russkoj kultury." No esce do etogo socinenia Miliukow obratił na sebia wnimanie swojej magisterskoj dissertacjej: „Gosudarstwennoe hoziajstwo Rossij w perwu cetwert' XVIII weka i reforma Petra Welikago„ (SPB 1892) Interes k hoziajstwennym procesam w istoriceskom prosłom sowpał u Miliukowa s podnimawsejsia w Rosji, w krugah togdasniawo mołodogo pokolenia, wołnoj marksizma, propowiedowawsago ideji materjalisticeskago, w castnośti hoziajstwennago objasnenia wseh krupnyh istoriceskih izmenenji. Miliukow obnarużił crezwycajnuju stojkost i samostojatelnost' ne poddawsis' etomu obscemu uwlecenju. On wystawił położenie, cto popytki swesti wsiu słożnost' i raznoobrazie istoriceskoj ewolucji k kakoj nibud' odnoj storonie jeia, ne mogut imet' uspeha, ibo prostoe i słożnoe razlicajetsia ne w otdelnyh storonach wsemirnoj istorji, a lis w stupenah eja razwitija. W istoriceskom processie po Miliukowu, igrajut gławnuju rol tri osnownyh elementa: I) Wnutrennaja tenndencja processa, jawliajuscajasia w cistom wíde lis otwlecennoj wozmożnostiu, 2) sreda, w kotoroj razwiwajetsia obscestwennaja żizn' i 3) licnost', harakterizujuscaja swoimi indiwidualnymi osobennostiami istoriceskija sobytja. Osnownaja tendencja socialnago processa i sreda, w kotoroj ona osuscestwlajetsia, opredeliajut ewolucju socjalnago poriadka i nrawow. Indywidualnyja że osobennosti licnosti objasniajut tot ostatok, kotoryj ostaetsia za wycetom wsego, cto w istoriceskom sobytji poddaetsia objasnenju pri pomosci ukazannych dwuh elementow. Etu mysl Miliukow prowioł cerez wsiu swoju knigu, skromno nazwannuju „Ocerkami po istorij russkoj kultury" Eta kniga Miliukowa stała swoego roda nastolnoj knigoj wsiakago obrazowannago russkago, żeławsago razobratsia w osnownyh certah i w gławnyh istogah istorij rodnoj kultury. Harakternyj dla awtora certoj ostaetsia ego sinteticeskaja pozicja w otnasenju k razlicznym boriascimsia w russkoj nauke istoriko-fiłosowskim naprawleniam. On s odinakowoj resitelnostiu, s hładnokrowiem estestwoispytatelja, s ne[illegible] odkupostiu, nezawisimago myslitela otbrasywajet krajnosti i materjalisticeskago i idealisticeskago naprawlenji i starajetsia sintezirowat' oba mirowozzrenia, beria ot każdago to, cto, po ego mnenju wyderżało ekzamen istoriceskoj żiznennosti i obiektiwnosti ..K. etomu periodu dejatelnosti Miliukowa otnosiatsia i drugie trudy: „Gławnyia tecenia russkoj istoricejskoj mysli", „Spornyje woprosy finansowoj istorji Moskowskago gosudarstwa", „Russkaja agrarnaja politika pr[illegible] weka" i dr. Bolsoe wnimanje priwlekli sebe trudy Milukowa w kotorych on dełaet ekskursju w istoriu literatury. Ego statji o russkom sławianofilstwe, o S. T. Aksakowe, o semejnoj drame Gercena, o Nadeżdine i Bielinskom i dr. dejatelah 40 h godow prosłago weka polzowalis sredi russkih citatelej dorewolucjonnago wremeni wes'ma procnym uspiehom...

W dalniejsem priblizitelno s 1905 goda, Miliukow poswiascajet sebia politiceskoj dejatelnosti, otrywajas' ot neja dla istoriceskich rabot uże boleje sporadíceski.

W ego knigah o „Wtoroj russkoj rewolucji", „Rossija na perełomie" i dr. socinenjach poslednih let politik tesno spletajetsia s istorikom, — i ocenka ih stanowitsia boleie zatrudnitelnoj dla sowremennikow. No reputacja Miliukowa, kak samago wydascagosia iz sowremennyh russkih istorikow ostaetsia neprerekaemoj w obscem mnenji ego kolleg po naucnoj dejatelnosti.

B. professor russkoj istorji w Aleksandrowskom liceje i Aleksandrowskoj Woenno-iuridiceskoj Akademji W. A. Miakotin (rodiłsia w 1867 godu), wydajuscijsia publicist, odin iz rukowoditelej t. n. ruskago „narodnicestwa", w istoriceskoj nauke zajawił sebia kruppnymi rabotami po istorij lewobereżnoj Ukrainy: „Prikleplenje krestjan k lewobereżnoj Ukraine w XVIII st." „Krestianskoje zemlewładenje w Połtawskom ujezdie w 1767 g.", „Istoria socjalnyh dwiżenji Ukrainy" i dr. Ego że peru prinadleżit kniga: „Krestianskij wopros w Polse w epohu razdiełow".

Masterski napisan im riad biografji: Ad. Mickewica i osobenno protopopa Awwakuma. Zamiecatelna także ego rabota o russkom demokrate epohi Ekateriny II-j — A. N. Radiscewe i ego znamenitom „Putesestwji iz Peterburga w Maskwu".

OD REDAKCJI: Artykuł powyższy otrzymaliśmy ze strony przedstawicieli emigracji rosyjskiej w Polsce na parę dni przed wydaniem poprzedniego numeru, poświęconego kongresowi historyków. W kongresie tym był przewidziany również udział Milukowa. Ze względu na interesujące ujęcie tematu przez autora artykuł ten dajemy obecnie jako ciekawy przyczynek.

Prof. B. VYDRA.

Naukowo-literackie stosunki polsko-czeskie na tle historji Szkoły Głównej Warszawskiej.

O wielkiej sympatji dla prof. Kveta nietylko wśród profesorów Szkoły Głównej, lecz również wśród szerszego społeczeństwa warszawskiego świadczył jego uroczysty pogrzeb pomimo ciężkich chwil, które Polska przeżywała po nieszczęśliwem powstaniu 1863 roku. Gazeta Warszawska z 21 lipca 1864 opisuje go w sposób następujący: Zwłoki zmarłego zabalsamowano, umieszczono na wzniesionym katafalku wśród jarzącego światła i przepysznych kwiatów w dolnym kościele św. Krzyża. Orszakowi popogrzebowemu przewodniczył ksiądz Rektor Jakubowski, Wizytator Szkół, postępując na czele licznego duchowieństwa, złożonego z księży, Misjonarzy, Augustjanów, Kapucynów, Bernardynów, Karmelitów, Dominikanów i Franciszkanów. Za duchowieństwem młodzież uniwersytetu niosła na własnych ramionach trumnę, przeniesioną naprzód z katafalku aż do drzwi kościoła przez Rektora, Profesorów Wydziału filologiczno-historycznego i jednego z członków Komisji Rządowej Wyznań i Oświecenia Publicznego. Za trumną postępował brat zmarłego w towarzystwie profesorów, przyjaciół śp. Kveta, dalej cały skład Szkoły z Rektorem i Dziekanem na czele, Profesorowie Akademji Duchownej, Członkowie Komisji Rządowej Wyznań i Oświecenia Publicznego, Redaktorowie wszystkich dzienników, studenci wszystkich fakultetów, pedele, za tem czterokonny karawan otoczony gorejącemi pochodniami i licznie zebrana publiczność zamykała ten orszak pogrzebowy. Ciało całą drogę niesione na ramionach profesorów i młodzieży uniwersyteckiej, tymczasowo złożone zostało w katakumbach na Cmentarzu Powązkowskim. Mów żadnych przy tym pogrzebie nie wygłoszono, bo ciężkie czasy rewolucyjne nie pozwalały." Sprawozdawca nadmienia przy sposobności, że według wszelkiego prawdopodobieństwa zwłoki zmarłego osierocona rodzina, złożona z żyjących jeszcze rodziców i czterech braci, przewiezie do ojczystej ziemi lub uczynią to rodacy, którzy tak słyną z oddawania czci swoim zasłużonym mężom.

Lecz tak się nie stało i grób Kveta znalazł trwałe pomieszczenie na cmentarzu powązkowskim. W 1868 r. pochowano, zwłoki Kveta ostatecznie w 177 kwaterze tego cmentarza, i wzniesiono ponad mogiłą nagrobek, z ofiar Czechów warszawskich, przyjaciół i słuchaczy Kveta. Nagrobek ten ozdobiony został biustem Kveta, dziełem znanego polskiego rzeźbiarza Faustyna Cenglera z napisem polskim: Pamięci Franciszka Bohumila Kveta, profesora filologji słowiańskiej w Szkole Głównej warszawskiej. Lecz biust ten ukradli złodzieje. Dziś grób Kveta popadł w zapomnienie; Czeskosłowacka Beseda warszawska zamierza grób Kveta odświeżyć i na przyszłość nim się opiekować.

Śmierć Kveta odbiła się głębokiem echem wśród jego słuchaczy, którzy w dowód swej niezmiennej wdzięczności dla nieboszczyka złożyli na ręce rodziny zmarłego adres, gdzie mówią o uznaniu, które sobie Kvet zyskał w Warszawie i o swej miłości doń i boleści nad zgonem nauczyciela, który młodzież polską kochał, uczył i podnosił, a też od pierwszej zaraz chwili swego wystąpienia pozyskał jej miłość i szacunek, które z dniem tym bolesnym zostały. Adres ten, ułożony przez B. Grabowskiego podpisało 22 słuchaczy Kveta, wśród których są nazwiska, zapisane chlubnie w polskim ruchu słowiańskim; szczególnie zaś jeden z pomiędzy słuchaczy Kveta A. Maszewski, znany już jako nie najgorszy poeta, uczcił zmarłego profesora wierszem, gdzie wspomina o boleści, jaką wywołała śmierc jego wśród młodzieży akademickiej, widzi w Nim wcielenie ideału braterstwa polsko-czeskiego (łączyłeś duchem bratnie krwią serca plemiona), które zatrzymało zwłoki zmarłego w bratnim kraju (Kiedy się wzbijesz duchem w nadwełtawskie strony, gdy stroskana ojczyzna wyciągnie swe dłonie, aby wieńcem zasługi ozdobić Ci skronie, Powiedz jej, że nad Wisłą, na Twym smutnym grobie, lekka ci ziemia nasza. — Mistrzu Nasz! Cześć Tobie!).

Chociaż naukowa działalność Kveta nie była najbogatsza i Kvet nie wyróżniał się jako osobistość szczególnie naukowo produktywna, to jednak uznanie pozyskała jego działalność pedagogiczna. Kvet zdobył sobie nazwisko sumiennego, pracowitego i młodzieży akademickiej serdecznie oddanego nauczyciela

Równocześnie ceniony jest jako człowiek szlachetny i zapalony słowianin, co okazało się najwyraźniej w jego osobistym stosunku do narodu polskiego w najcięższych dla niego chwilach, co zjednało mu również szereg serdecznych przyjaciół wśród wszystkich sfer społeczeństwa warszawskiego, a mianowicie wśród jego kolegów uniwersyteckich i młodzieży akademickiej.

Pedagogiczną i naukową działalnosć Kveta najlepiej zcharakteryzował jeden z jego najbardziej utalentowanych uczniów, prof. Baudouin de Courtenay w swej rozprawie o profesorach w dziele „Szkoła Główna warszawska" (t. I.), zwróciwszy uwagę na to, że uniwersyteckie wykłady Kveta, chociaż co do treści wcale nie oryginalne i przepełnione dogmatyzmem i formalizmem, potrafiły jednak porywać jego słuchaczy, wyróżniając się jasnością i systematycznością i wygłaszane będąc przez znakomitego mówcę. Podkreśla on dalej jego szczery zapał do nauki, jego sumienną pracę dla szkoły i dla młodzieży, co działało na tę młodzież zachęcająco i podniecająco; w życiu wydziału filologiczno-historycznego Szkoły Głównej wedle opinji Baudouin de Courtenay Kvet odegrał bardzo ważną rolę i należał do tych profesorów, którzy po sobie najlepszą pamięć zostawili. Podobnie wyrażają się o Kvecie inni jego słuchacze. Jakimi sympatjami cieszył się Kvet wśród swoich słuchaczy, o tem niech świadczy urywek z czeskiego listu jego ucznia i znanego przyjaciela narodu czeskiego B. Grabowskiego do E. Jelinka.

(Vychovani a naučeni v dobre skole pod vlivem nezapomenuteho prof. Kveta, jevož pamět

ćtime co nejsrdeju upominkou, co stane tu cely rok.) Warszawski przyjaciel Kveta I. F. Nowakowski opisuje popularność jego w społeczeństwie polskiem w sposób następujący: Są ludzie, co w nader krótkim czasie potrafią wzbudzić nietylko powszechne uznanie i szacunek, ale zyskać ogólną sympatję i miłość. Dla osiągnięcia tego nie dosyć jest zajmować wyższe stanowisko naukowe. Wprawdzie człowiek talentu odrazu zwróci na siebie uwagę. lecz pierwszy zapał podziwu nieraz prędko przemija, człowiek nauki wzbudzi dla siebie swojemi pracami szacunek—lecz obaj mogą jeszcze nie pozyskać miłości ogólnej, bo na to trzeba posiadać rzadki dar zjednywania sobie ludzi, obok poświęcenia i gorącej chęci służenia dobru ogólnemu. Takim właśnie człowiekiem był zmarły przed kilkunastu dniami powszechnie wielbiony i fachowy profesor Szkoły Głównej warszawskiej Franc. Boh. Kvet. O uwielbieniu społeczeństwa warszawskiego dla Kveta możemy się przeświadczyć z toku relacji Czechów, przyjeżdżających do Warszawy, gdzie pamięć Kveta utrzymywała się w niesłabnącym szacunku.

Powołanie Kveta do Warszawy stanowiło w rozwoju literacko-naukowych stosunków polsko-czeskich fakt o doniosłem znaczeniu i szczęśliwy wybór jego osoby przyczynił się w znacznej mierze do wzmocnienia tej wspólnoty. Nie można się dlatego dziwić, że w Warszawie skupili się wokół niego wszyscy ci, którzy uważali za swój obowiązek utrzymywanie kulturalnych a szczególnie literacko-naukowych stosunków czesko-polskich.

Wśród przyjaciół warszawskich prof. Kveta i wśród najgorliwszych szerzycieli literatury czeskiej w b. Królestwie Polskiem znajdujemy przedewszystkiem serdecznego przyjaciela kanonika wyszehradzkiego, tłomacza literatury polskiej, księdza W. Sztulca, lekarza warszawskiego i pisarza Janusza Ferdynanda Nowakowskiego (1832 — 1883 r.) który też zajął się sumiennie prof. Kvetem w jego ciężkiej chorobie, nie opuszczając jego łóżka w ostatnich chwilach jego życia. Stosunek, który łączył obu tych mężów, był bardzo przyjacielski, o czem świadczy zainteresowanie się lekarza całem życiem Kveta, któremu poświęca też nie jeden artykuł literacki. Zainteresowanie się czeskiemi rzeczami powstało u Nowakowskiego w czasie jego dwukrotnego pobytu w Czechach w 1860 i 1869 r. i dzięki osobistemu zapoznaniu się z ówczesnymi przedstawicielami literatury czeskiej, wśród których głównie ks. Sztulc wywarł na Nowakowskim najsilniejszy wpływ, od tego czasu został on też gorliwym rzecznikiem kulturalnego zbliżenia polsko-czeskiego. Tej ideji poświęcił Nowakowski szereg artykułów literackich i drobniejszych rozpraw, jak np. etnograficzne studjum w Tygodniku Ilustrowanym z 1860 r. „Chłopi w Czechach z okolic Pilzna", albo portret czterech pisarzy i pisarek (B, Niemcowej. Wł. Zaha, Stanowej Wiśnierowskiej, Honoraty Zachowej w Dzwonkowskiego „Noworoczniku dla Polek" t. II. i Tyg. Ilustr.).

Znany jest też opis życia i twórczości literackiej pisarza czeskiego W. Sztulca w rozprawie p. t. „Ksiądz Wacław Sztulc, kanonik wyszehradzki. tłumacz Mickiewicza na język czeski" (Warszawa 186), jest to biograficzny szkic o tym pisarzu czeskim oraz ocena jego przykładów z polskiego na czeski, bibljografja jego utworów literackich i wiadomości o jego stosunkach z pisarzami polskimi (głównie o jego pobycie w Warszawie w 1859 r.) dalej obszerna praca „Życie i prace naukowe fizjologa doktora medycyny Jana Parkuniego (najpierw w Bibljotece Warszawskiej, później odbitka z 1862 r.); z Parkynim znał się Nowakowski dobrze osobiście. Oprócz tego umieszczał referaty naukowe o lekarskich pracach czeskich w warszawskiem piśmie lekarskiem i t. d. Jako słuchacz Szkoły Głównej warszawskiej jako naukowy pracownik i przyjaciel prof. B. Kveta był Nowakowski również blizki całej pracy naukowej Szkoły Głównej.

Największy wpływ wywarł jednak Kvet na swoich uczniów. Powstała cała szkoła Kveta w Polsce i członkowie jej stali się najgorliwszymi rzecznikami idei kulturalnego zbliżenia polsko-czeskiego pracownikami zaznajamiającymi swych rodaków z kulturalnemi zagadnieniami słowiańskiemi a zwłaszcza czeskimi.

Wśród uczniów prof. Kveta można rozróżnić dwa kierunki, kierunek ideowo-słowiański estetyczny, którego głównym i najbardziej znanym przedstawicielem był Bronisław Grabowski, oraz kierunek czysto naukowy, którego głównym reprezentantem jest prof. Baudouin de Courtenay.

Najbardziej znanym szerzycielem ideowego słowianofilstwa w Polsce w II połowie XIX w. głównym przedstawicielem kulturalnego a zwłaszcza literackiego zbliżenia polsko-czeskiego, jest utalentowany uczeń i wielbiciel prof. Kveta, polski nauczyciel szkół średnich, poeta, dramaturg, powieściopisarz, tłumacz i słowiański popularyzator Bronisław Grabowski. Nie tu miejsce na uwzględnienie całej literackiej twórczości tego pracowitego, chociaż nie w dostateczny sposób w historji literatury polskiej cenionego pisarza, który daleko większego uznania doczekał się u innych narodów słowiańskich, zwłaszcza u Czechów i południowych słowian, poznaniu których poświęcił większą część swej pracy. Przytoczymy tylko kilka danych z jego życia i jego stosunku do literatury i narodu czeskiego, pozostawiając na boku jego polską twórczość literacką i jego stosunek do innych słowian; osoba Grabowskiego i jego słowianofilstwo zasługują zupełnie na obszerną naukową monografię; nawet najobszerniejsze polskie studjum o Grabowskim pióra H. Klaryna (w czasopiśmie „Przegląd Polski" a później też w odzielnej odbitce 1901 r.) wcale nie docenia znaczenia i zasług Grabowskiego w szerzeniu idei słowiańskiej w Polsce. Również ze strony czeskiej zasługiwałby Grabowski na obszerniejszą ocenę swej pracy nad zbliżeniem polsko-czeskiem, albowiem artykuły czeskie o Grabowskim, zwłaszcza po jego zgonie pod żadnym względem nie osiągnęły tego celu.

Bronisław Grabowski urodził się w Kaliszu (1841) nauki pobierał w Piotrkowie, później został urzędnikiem administracyjnym i guwernerem, żeby uzyskać środki na dalsze studja. W 1860 r. widzimy go na fakultecie filologicznym uniwersytetu w Petersburgu; w 1862 r. przeniósł się do świeżo otwartej Szkoły Głównej warszawskiej, gdzie został jednym z pomiędzy najgorliwszych słuchaczy prof. B. Kveta, którego wpływ zadecydował również o kierunku jego dalszej pracy naukowej i literackiej.

Po skończeniu Szkoły Głównej Warszawskiej, gdzie został w r. 1867 magistrem nauk filologicznych był najpierw nauczycielem gimnazjalnym w Warszawie, stąd jednak z przyczyn politycznych przeniesio-

ny został do gimnazjum w Częstochowie. Jego usiłowanie powrotu do Warszawy pozostało bez skutku przeciwnie po 26 letniej działalności w Częstochowie, podobno skutkiem jego udziału w uroczystościach F. Palackiego w Pradze i później w uroczystościach A. Mickiewicza w Krakowie rząd rosyjski przeniósł go do progimnazjum w małem miasteczku prowincjonalnem Pinczowie, gdzie wielbiony przez swoich uczniów zmarł w wigilję Bożego Narodzenia 1900 r. W literaturze polskiej zdobył sobie Grabowski największe uznanie jako pisarz dramatyczny. Znamy szereg jego dramatów (niektóre z nich przechowują się dotąd u jego żyjących przyjaciół w rękopisach) niektóre jego utwory dramatyczne czerpią motywy z wojen Słowian z Niemcami i Turkami (np. Mściwoj i Swanhilda, Syn Margrafa — stanowią typ podobny do dramatu A. Iiraska p. t. „Gero", „Królewicz Maćko" itd.) Oprócz dramatów pisał Grabowski wiersze, powieści, nowelle i t. p., których wiele cieszyło się znaczną popularnością. Walka o chleb powszedni zmuszała go do licznych tłumaczeń i wydawania różnych publikacji popularnych.

Największe zasługi położył jednak Grabowski jako niestrudzony propagator kulturalnego życia słowiańskiego, a zwłaszcza Czechów, Słowaków, południowych Słowian, — wśród Polaków.

Dla osiągnięcia tego celu pisywał bądź artykuły i studja o współczesnem życiu słowiańskiem, będąc zarazem znakomitym praktycznym znawcą języków słowiańskich. Jego prace słowiańskie odznaczają się sumiennością, ścisłością i dokładną znajomością przedmiotu, co ułatwiały mu znacznie wycieczki do krajów słowiańskich. W samych Czechach był podczas swego życia trzydzieści razy.

Nas interesować będzie przedewszystkiem stosunek Grabowskiego do narodu czeskiego. Można śmiało powiedzieć, że naród czeski znalazł w Grabowskim swego najszczerzej oddanego przyjaciela w Polsce; literatura i czeskie sprawy kulturalne wogóle miały w Grabowskim najgorliwszego orędownika wśród Polaków. Moglibyśmy wyliczyć nieskończoną liczbę najrozmaitszych jego artykułów i rozpraw, drukowanych w najróżniejszych czasopismach polskich a dotyczących wszystkich kulturalnych spraw czeskich; liczne są jego przekłady z literatury czeskiej i słowackiej od czasów najstarszych do czasów najnowszych, ze swojej znajomości literatury czeskiej i słowackiej i wogóle literatur słowiańskich skorzystał też, opracowawszy dla „Dziejów literatury powszechnej z ilustracjami" historję literatur słowiańskich z licznemi przekładami; przekłady Grabowskiego z literatur słowiańskich znajdują się też w „Obrazie literatury powszechnej w streszczeniach i wyjątkach (2 tomy. Warszawa 1895/6 r.)

(dok. n.)

Bojan Penew

25 czerwca umarł w Sofji wybitny i niezwykle uzdolniony profesor Uniw. Sofijskiego Bojan Penew. Zmarły był wielkim przyjacielem Polski i ze swej katedry, w wykładach literatury Słowiańskiej, szczególnie uwzględniał literaturę polską jako jedną z najbogatszych i najwyżej stojących pod względem artystycznym wśród literatur europejskich. Prof. B. P. jeden z młodszych profesorów bułgarskich (miał w chwili zgonu zaledwo 44 lat) w krótkim czasie stał się bardzo popularnym dzięki swym wytrawnym sądom nad literaturą bułgarską, słowiańską i wogóle europejską. Pierwszemi już występami w Krytyce bułgarskiej odrazu się wyróżnił jako pełen temperamentu zwolennik czystej sztuki w literaturze.

Najwyżej stawiał sztukę, która jest rezultatem wysokiej moralności swego twórcy. W ten sposób wykończył i rozszerzył poglądy poety Pencza Sławejkowa i profesora U. Sof. dra Kreslewa.

W pierwszych swych artykułach w czasopismach „Miśl'" i „Ućilisten pregled" o Göthem, w „Periodicesko spisanie" o P. R. Slawejkowie jakoteż i w późniejszej jego pracy: O kierunkach i celach „nowej lit-bułg." łatwo było spostrzedz niezwykle głębokiego estetę i prawdziwie moralną, a co zatem idzie, zdecydowaną jednostkę. Te sprawy jego poglądów i charakteru uwarunkowały i jego stosunek do literatury polskiej, którą szczególnie cenił i w swojej ogólnej charakterystyce lit. bułg. „Nowata błgarska literatura" (czasop. Złatorog) daje ją literatom i pisarzom bułgarskim jako drogowskaz przyszłego rozwoju form i idei naszej literatury. W lit. polskiej według B. P. jest to, czego brakuje we wszystkich literaturach słowiańskich, mianow: bohaterskość nadludzka i wyższa mistyczność, połączoną do świętości czystą duchowością wielkich twórców, mistrzów słowa polskiego.

Pracując nad obszerną historją lit. bułg., prof. B. Penew wydrukował szereg monografji i artykułów z tego zakresu, najgłówniejsze są: „Początki odrodzenia nowobułgarskiego", „Ojciec (mnich) Paisy", G. S. Rakowski", „P. R. Slawejkow", „Liryka Pencza Slawejkowa", „Christo Botew", „Obyczajowe powieści L Karawelowa", „Meko Konstantynow": inne

Literatura Europejska też znalazła w nim swego wielbiciela bardzo subtelnego. Cenne są jego artykuły "O Rozmowach Göthego z Ewermanem", „Przekłady Fausta w jęz. Bułgarskim" i inne.

Ze słowiańskich liter. zajmował się najwięcej polską literaturą. Szereg jego artykułów znalazło się na szpaltach „Biuletynu polskiego", Przeglądu polskiego" i „Przeglądu polsko-bułgarskiego" wydawanych w Sofji w ostatnich latach. Nie można nie wymienić ego studjum o elementach słowiańskich w twórczości Sienkiewicza, która została wydrukowana w „Ućilisten pregled" jego studjum nad „Stosunkami polsko-bułgarskiemi" w Bibljotece polskiej w Sofji, „Duch literatury bułgarskiej" w „Przeglądzie współczesnym" w Warszawie, Duch literatury polskiej we wstępie do przekładu „polskich poetów" wydrukowanego przez poetkę Dorę Gabe, i nareszcie studjum nad Anhellym dodane do przekładu jego w języku bułgarskim.

O jego szerokiej estetycznej kulturze i uzdolnieniach świadczy studjum nad twórczością Bethowena, może jedna z najlepszych prac w tym zakresie. Części tego dzieła są wydrukowane w czasop. „Złatorog'.

Niestety ubył nam ten naprawdę wielki duch i rzecznik czystości literatury bułgarskiej. Długo nie będzie takiego ducha; ducha równego duchom bohatera poety Botewa, głębokiego liryka Jaworowa i filozofa poety Pencze Sławejkowa.

Spokój jego duchowi!

Chr. Wakarecki

44.

Mieliśmy już kilkanaście rozwiązań tajemniczej liczby „44“. Widzenia ks. Piotra (III cz. Dziadòw). Wszystkie one streszczają się do czystej kabalistyki, jeśli czasem nie kuglarstwa.

Pierwszem najwięcej rzeczowem i najwięcej zbliżonem do prawdy jest rozwiązanie D-ra Harbuta w Nocy Listopadowej. Nikt dotąd nie zwrócił uwagi na doniosłość powtórzenia słów „44“ przez Wieszcza w jego widzeniu aż po dwakroć. Widać, że przemówiła tu nie rozmowność czy gadulstwo Wieszcza, u którego każde słowo miało i ma znaczenie, ale chyba jakaś siła wyższa, prawdziwe natchnienie czy objawienie. Z matematyczną ścisłością bowiem w dwakroć po 44 latach zmartwychwstała Polska, której idącej pod hasłem walki zbrojnej z najeźdźcą, hasłem przekazanem Polsce Porozbiorowej w Noc Listopadową, wypadki światowej wojny nie zostały bezbronnej.

Wielka część czynòw może z Widzenia ks. Piotra zgadza się z czynami Wysockiego.

Czy wszystkie drobiazgowo muszą się one zgodzić? Bo każda przepowiednia, jakie snuła tradycja a obecnie nauka spełniała się tylko w części, nie zaś w pełni rysòw. Prawdopodobnie niejednego nie jesteśmy w stanie dostrzec naszemi ziemskiemi zmysłami. Dlatego rozwiązanie D-ra Harbuta nosi cechy częściowo naukowego rozwiązania, w pełni zaś wprost objaśnienia. Czy jest ono pewnikiem, czy też tylko hipotezą, może jeszcze nie padło ostatnie słowo.

W najgorszym wypadku zupełnego sceptycyzmu wobec istnienia prawdziwych przepowiedni i objawienia, rozwiązanie D-ra Harbuta wiąże się co najmniej z cudownym lub w najgorszym razie dziwnym zbiegiem okoliczności.

Chyba przyznać wypada, że z pośród tylko rozwiązań „Widzenia ks. Piotra“, rozwiązanie D-ra Harbuta jest nietylko najlepszem, ale że i odpowiada ideologji Polski porozbiorowej. Gdy jedni widzieli skrzesiciela Polski w A. Towiańskim, to znów w A. Mickiewiczu lub w Napoleonie III, to Dr. Harbut widząc wskrzesicielkę w idei „Nocy Listopadowej“ której chorążym był Piotr Wysocki, „pierwszy zwrotniczy historji, Polski Porozbiorowej“, a więc w postaci, lepiej jeszcze odpowiadającej filozofji i cudom „Widzenie ks. Piotra“ niż sama postać Wieszcza, Tyrteusowej „Ody do młodości“ był pierwszy bohater Nocy Listopadowej realnym wykonawcą.

Nie tylko ta monografja, procesowa jako pierwsza w historji polskiej, jest wielką zasługą autora. Jest nią i fakt sprostowania tylu błędów popełnionych przez historykòw, profesoròw Askenazego, Tokarza a nadto Aleksandra Kraushara.

Nikt dotąd nie zwrócił uwagi na fakt, że Wieszcz tworząc III Część Dziadów uważał jako bohatera tej części właśnie Wysockiego, sięgającego nie do skorupy a do głębi duszy narodu. A i wedle syna Wieszcza, Władysława, Wieszcz tworząc Dziadów III Część, miał głównie na myśli Wysockiego.

Zatem naszem zdaniem nie tyle sam Wysocki na pierwszem miejscu, ile sama Noc Listopadowa i jej sama idea, oczywiście wolna i czysta od przygodnych błędów, idea drzemiąca — nie za dużo będzie powtarzać — nie w skorupie, ale w głębi narodu, a której wyobrazicielem był Wysocki, była myślą przewodnią Wieszcza, który tworzył Część III pod wpływem własnych więziennych przeżyć Nocy Listopadowej i przeżyć bohaterów tej Nocy, zwłaszcza Wysockiego.

Narody słowiańskie na III Międzynarodowym Kongresie Nauk Administracyjnych w Paryżu.

W dniach 21-24 czerwca r. b. odbył się w Paryżu pod protektoratem Prezydenta Rzplitej Francuskiej III-ci Międzynarodowy Kongres Nauk Admínistracyjnych. Na kongresie tych wśród przedstawicieli dwudziestu kilku państw i narodów europejskich i pozaeuropejskich narody słowiańskie były pokaźnie reprezentowane. W sekcji I Kongresu były referaty: Pawła Grońskiego, prof. politechniki w Petersburgu o teorji samorządu w Rosji, b. wicemin. prof. Bolesława Marchlewskiego o podatkach komunalnych w Polsce i prof. Adolfa Suligowskiego obu z Warszawy o stosunku samorządu do państwa. W sekcji II referaty d-ra K. Windakiewicza z Warszawy o związkach celowych samorządu, inż. Z. Słomińskiego (obec. Prezydenta m. Warszawy) o stosunku miast do ich okolic, d-ra L. Wł. Biegeleisena o polityce aprowizacyjnej miast polskich; w Sekcji III prof. dr. Tadeusza Hilarowicza o kwestji potrzebnej liczby władz centralnych, M. Mirkiewa - Gacewicza, docenta uniw. w Paryżu o policji politycznej w państwie sowieckiem, wicedyrektora Monopolu tytuniowego z Warszawy dr. A. Kreutza o komercjalizacji i sędziego Najw. Tryb. Admin. w Warszawie d-ra. Bizyfellznera i d-ra. J. Stef. Langroda z Krakowa o sądownictwie administracyjnem — w sekcji V prof. T. Hilarowicza o przygotowaniu urzędników do służby, p. Edwarda Nejmarka z W-wy o przygotowaniu personelu administracji więziennej w Polsce i d-ra. Mieczysława Szerera z W-wy o stosunku urzędników do życia obywatelskiego. Nadto w Kongresie brał żywy udział prof. Hoetzel z Pragi i grono profesorów prawników z emigracji rosyjskiej.

Inż. M. SZYDŁOWSKI poseł na Sejm.

Ku wzmożeniu stosunków gospodarczych polsko-jugosłowiańskich.

Byłoby zbytecznem dowodzenie, że po wielkiej wojnie Europa nie powróciła jeszcze do równowagi. Traktat wersalski zbudował nową Europę, granice inaczej zostały zakreślone i oto jednocześnie z dziełem odbudowy (po wojennem zniszczeniu), trzeba bytworzvć nowe życie.

Nie była to pracą łatwa. Życie każdego państwa zarówno umysłowe, jak też i gospodarcze ma tendencje koncentracyjne. Być może, że słowo koncentracja zresztą nie oddaje ściśle myśli o podporządkowaniu wszelkich objawów życia zbiorowego... organizacji, niekiedy nawet bezwiednej. Tak n. p. hołdowanie określonym kierunkom myśli filozoficznych w stolicy państwa, odbija się szerokim echem na prowincji. Prądy literackie, które tam nurtują, czerpią swe dopływy z nad granic. W stolicy gromadzą się wielkie instytucje bankowe, transportowe i związki przemysłowe — one są mózgiem i sercem gospodarczego życia kraju.

Na podstawie doświadczenia wiemy dobrze, że nowe granice, nie są tylko formalną zmianą języka urzędowego i polityki. Zródło, z którego czerpał życie poprzednio kraj cały zostało zmienione — i jakkolwiek dla przyszłości kraju całego jest to faktem dodatnim, niemniej przeto musi być dokonaną żmudna praca zasypania łożysk starych dopływów i przekopanie nowych.

Ta sama przebudowa, która dokonuje się wewnątrz kraju musi być też dokonaną i na zewnątrz. Ośrodkiem polskiej myśli i ekspansji gospodarczej (z konieczności), był ongi Wiedeń dla Małopolski. Moskwa dla byłej Kongresówki i Berlin dla ziem b. zaboru pruskiego. Dziś jest nim Warszawa.

W rezultacie dz ś, gdy w dziedzinie życia politycznego przebudowa jest faktem dokonanym, w innych dziedzinach obserwujemy dopiero stopniowe osłabienie starych związków i powstawanie nowych.

Uczeni małopolscy i poznańscy nie interesują się przedewszystkiem dorobkiem naukowym i literaturą niemiecką—ale przez Warszawę zainteresowanie ich obejmuje widnokręgi kultury francuskiej i angielskiej, w wyższym stopniu niż dawniej. Dyrektorzy teatrów nie śledzą przedewszystkiem repertuaru Wiednia czy Berlina—lecz Warszawy i przez Warszawę.

A w życiu gospodarczem?

W życiu gospodarczem dotychczasowy pośrednik utrzymujący się siłą tradycji, krok za krokiem traci wpływ dotychczasowy. Nasze placówki gospodarcze samodzielnie budują drogi ekspansji i zawierają bezpośrednie stosunki gospodarcze. Towar wysyłany przez Wiedeń i opatrzony marką austrjacką, traci ją nagle i okazuje się, że oddawna zyskał na niektórych rynkach uznanie. Odwrotnie nieraz towary importowane n. p. przez berlińskiego hurtownika i znane u nas, trafiają bezpośrednio.

Praca to długa i zmudna. Kupiec niechętnie rezygnuje z dotychczasowych źródeł nabycia. Zmiana taka przedstawia zawsze pewne ryzyko. Gatunek towaru może nie odpowiadać gustom i przyzwyczajeniom publiczności, a dodajmy, że i zwyczaje handlowe stron muszą przejść okres wzajemnego przystosowywania się. W pracy tej potrzebne jest współdziałanie, a najsilniejszym jego objawem nieoficjalnym. są tendencje wzajemnego poznania się... wycieczki przemysłowców.

Takie były myśli zasadnicze, które stały się powodem zorganizowania wycieczki przemysłowców polskich do Jugosławji. Pomiędzy Polską i królestwem S. H. S. niema dyssonansów. niema przeszkód na drodze wzajemnego zbliżania się. Nasze organizmy gospodarcze uzupełniają się znakomicie. Jeżeli dotąd wymiana towarowa była bardzo nieznaczna, to przyczyn tego między innymi przedewszystkiem doszukiwać się należy w przyzwyczajeniu do starych dróg handlowych. Zbadać warunki utworzenia nowych — oto było konkretne zadanie przemysłowców, którzy niedawno zwiedzili gościnne kraje Serbów, Kroatów i Słoweńców.

Dotychczs Polska zajmowała w imporcie do Jugosławji czternaste miejsce, przyczem wyraża sie ono odsetkami całego wwozu: w r. 1923 — 0,24 % 1924 — 0, 47%; 1925—0,85%; wreszcie w pierwszej połowie 1926 r. —0, 97%.

Widzimy powolny postęp. Co do wywozu z Jugosławji do Polski w roku 1923 Polska zajmowała 23 miejsce wynoszące zaledwie 0,09% wartości całego eksportu Jugosławji. W r. 1924 stosunek ten ulega zmianie, przechodzimy na 17 miejsce z cyfrą 0,22%, wreszcie w r. 1925 na 10 miejsce przy 1,1% całego eksportu. Na zmianę cyfr wpłynęła w znacznej mierze nabyta znaczna ilość tytoniu. Pobieżny rzut oka na wyliczone cyfry stwierdza wyraźnie zasadę, że stoimy zaledwie we wstępnym okresie nawiązywania stosunków.

Wychodząc z tego założenia ustaliliśmy metodę pracy polegającą na zbadaniu bilansu. Dawał nam on odpowiedź, jakie są możliwości wzajemnej wymiany, co który z kontrahentów może nabyć, co zaś ma do sprzedania. Później z powstałym tą drogą programem przypatrzyliśmy się produkcji.

Otóż najpoważniejszą cyfrę wwozową do Jugosławji — bo stanowiącą 24,1% ogólnego importu — stanowią wyroby bawełniane: wełniane zaś 9,8%. Niestety wśród uczestników wycieczki brakło przedstawicieli polskiego przemysłu tekstylnego. Szkoda tem większa, że eksport naszych tekstyljów do Jugosławji jest bardzo nieznaczny.

Z kolei poważniejszą cyfrę wwozu stanowi żelazo i wyroby żelazne (8,8%). Pod tym względem jak wiadomo osiągnęliśmy dość znaczny postęp, gdyż umowa kompensacyjna ustala dostawę 20.000 ton polskich szyn i części łącznikowych w zamian za sprowadzony tytuń. Wogóle kolejowy program Jugosławji otwiera dużo możliwości eksportowych i zasługuje na baczną ęwagę. Królestwo S. H. S. posiada sieć kolejową budowaną decentralizacyjnie, ciążącą ku ośrodkom przedwojennym Austrji i Węgier. Linje

transerwalne są konieczne, a już program najbliższy przewiduje budowę 700 klm., przyczem przy 150 klm. prace są rozpoczęte.

Wiele uwagi poświęciła wycieczka sprawie olejów mineralnych i produktów naftowych, których import wynosi 3,2% importu ogólnego. Szczególnie aktualny może być wywóz naszej surowej parrafiny. Sytuację komplikuje nieco fakt, że jugosłowiańska Generalna Dyrekcja Ceł nie ustaliła jeszcze pojęcia surowej parafiny, jednakże w najbliższej przyszłości ma to pojęcie ustalić specjalnie zwołana konferencja.

Bardzo poważną cyfrę wwozu stanowi węgiel. W r. 1925 np. ogólną cyfrę wwozu wynosiła 545.000 ton (z tego polskiego — 35.000 t.). Pomimo tego dowóz węgla polskiego napotyka na poważne trudności. Tak np. węgiel nasz obciążony jest cłem 3 dinarów od tony, którego nie płaci węgiel angielski, korzystający z portów adrjatyckich. Niepomyślnie układają się również taryfy tranzytowe przez Czechosłowację i Węgry.

Oczywiście sprawa wwozu nie interesowała nas wyłącznie, nie mniej uwagi poświęciliśmy zagadnieniu wywozu z Jugosławji do Polski.

Pod tym względem rolę dominującą odgrywa tytoń. W ubiegłym roku w myśl zawartej umowy nasz monopol państwowy nabył 4 miljony kg. zbioru 1913 r. Wybór był trafny. Kultura tytoniu w Jugoslawji stoi wysoko, a nad doskonaleniem jej czuwa specjalny Instytut. Dążeniem instytutu jest doprowadzenie plantacji tytoniowych do produkowania ustalonych typów, obecnie bowiem panuje pod tym względem dość znaczna różnorodność.

Wspominam o tytoniu, który jest podstawowym artykułem w polsko-jugosłowiańskim obrocie towarowym, lecz zaznaczyć muszę, że wobec tego, iż kontrahentami są w tym wypadku monopole państwowe, więcej uwagi poświęciliśmy innym zagadnieniom.

Szczególnie interesowały nas rudy. Jugosławja eksportowała w r. 1925 — 7.880 ton rudy miedzianej wartości 227.000.000 dinarów, 1.723 tony rudy manganowej wartości 17,1 milj. dinarów, wreszcie 684.302 ton innych rud wartości 155,5 milj. din. Specjaliści wśród uczestników wycieczki interesowali się zwłaszcza rudą żelazną z okolic Ljubji i Varesu. Odpowiada ona niewątpliwie wymaganiom. Jej skład chemiczny wykazuje 51% żelaza, 1,5 — 2,5% manganu przy 0,01% siarki i 0,02% fosforu. Jak wiadomo polska wwoziła w roku ubiegłym 188,761 ton rud żelaznych wysokoprocentowych 14,592 ton niskoprocentowych, 20.953 ton żelazno-siarkowych, 9503 ton ołowianych. Cyfry te wybitnie dowodzą, jak bardzo aktualną jest dla nas sprawa tego importu. Oczywiście i w tym wypadku zasadniczą trudnością jest transport, którego koszt od tony trzykrotnie przekracza wartość rudy.

Uczestnicy wycieczki widzieli porty jugosłowiańskie Susak, Dubrownik i Kotor, stwierdzili doskonałą organizację ich oraz urządzenia techniczne. W związku z tem powstały projekty eksportu węgla do Jugosławji oraz do Włoch, przyczem w drodze powrotnej mogłyby statki te ładować rudę — ewentualnie bauksyt, którego kopalnie zwiedziliśmy. Import ten stałby się aktualnym w razie powstania w Polsce fabryki aluminjum.

Z innych pozycji bilansu na uwagę zasługuje pozycja owoców, w szczególności śliwek (2,14 ogólnego wywozu), których dużo wwozimy. Kultura owoców w Jugosławji robi duże postępy. W roku 1925 było 52.567.655 drzew śliwkowych wobec 49.357.220 w 1624 r.; wogóle zaś drzew owocowych, śliw, jabłoni, grusz, oliwek, orzechów i t. p. 75.877.315 przy 72.047.767 roku ubiegłego.

Z interesujących nas pozycji bilansu zwróciliśmy jeszcze uwagę na tanin oraz kwasy do garbowania skór. Wartość eksportu tych produktów wyraża się kwotą 6 i 47 milj. din. — Wreszcie należy zacytować elektrody, których w 1925 r. wwieźliśmy z Jugosławji 1.367.850 kg. wartości 4.597.870 din.

Nie ulega wątpliwości, że wymienione artykuły nie wyczerpują całkowicie sfery wspólnych zainteresowań, lecz nie należy zapominać, że zakreślenie zbyt szerokich programów jest niebezpiecznem, a to tembardziej że i tak sporo przeszkód na drodze wzajemnego zbliżenia się będziemy musieli zwalczyć

Były one omawiane na całym szeregu posiedzeń, które się odbywały przeważnie w izbach handlowych. Po licznych dyskusjach, o wysokim poziomie ustaliliśmy metody współpracy i jej zadania. Sądzę, że należy oczekiwać realnych wyników wycieczki naszej o ile zostanie usunięta przeszkoda najważniejsza, której likwidacja jednak zależy nietylko od zaprzyjaźnionych narodów lecz również od układu stosunków międzypaństwowych. Myślę tutaj o trudnościach transportu przez Czechosłowację i Węgry.

Od Jugosławji dzieli nas przestrzeń 712 km. (przez Łupków, Vidrany, Debrecin, Kolebja, Beograd) bądź 771 km. (przez Piotrovice, Budapeszt, Kolebja, Beograd). Nawet myśląc o wyzyskaniu znakomitej arterji komunikacyjnej Dunaju, musielibyśmy przebyć drogę lądową Piotrovice — Bratislava 268 km., a od stacji Zwardoń do nowe Komarno — 309 km. Dodajmy, że na rynku jugosłowiańskim Czechy są naszym konkurentem, stąd uzyskanie ułatwień transportowych może nastręczać pewne trudności. Również nie należy zapominać, że przebycie dwóch granic czeskiej i węgierskiej powoduje cały szereg formalności zgoła nie ułatwiających obrotu.

W tych warunkach niezależność od przypadkowych konjunktur moglibyśmy uzyskać, wyzyskując transport morski. Stąd pochodziło wielkie zainteresowanie jugosłowiańskiemi portami. Uczestnicy wycieczki zdawali sobie przytem sprawę, że w myśl śmiałych koncepcji p. Ministra Kwiatkowskiego, udokumentowanych rozbudową Gdyni i stworzeniem polskiej floty handlowej, to jest właściwa linja rozwoju. Dodajmy, że fakt posiadania możliwości transportu morskiego, chociażby nie miał być w pełni wyzyskany, stanowi dostateczną przeciwwagę ewentualnych nadmiernych żądań państw tranzytowych.

Tyle o naszej pracy. Streszczanie wszystkich wrażeń zajęłoby zbyt wiele czasu. Jedno tylko muszę podkreślić! Oto mieliśmy uczucie nieodparte, że widzimy szybko budujące się zręby potęgi państwowej. Królestwo S. H. S. to państwo, które nietylko granicami swemi wybiegło poza obszar bałkański wzdłuż pobrzeża Adrjatyku. Wybiega zań ambicjami i rozmachem twórczej pracy państwowej, opartych o znakomity fundament przyrodzonych pogactw pięknego kraju, patryjotyzmu i dzielności swych obywateli.

Warunki rozwoju są znakomite. Obszar 280.000 km² przy 12 miljonach mieszkańców, na długi okres czasu odsuną wszelkie troski związane z przeludnieniem. Granica ogólna 2752 km dotyka siedmiu państw

sąsiednich, co znakomicie ułatwia wymianę towarową, narówni z doskonałemi portami adrjatyckiemi. Ilustracją tego rozwoju może być tempo wzrostu ludności stolicy państwa — Beogradu, która jeszcze w 1911 r. liczyła 111.000 mieszkańców, obecnie zaś przekroczyła 200.000. Nie bez zazdrości pewnej stwierdziła wycieczka polskich przemysłowców związany z tem intensywny ruch budowlany, nie skoncentrowany zresztą tylko w stolicy.

Temat to obszerny. Nie wątpię, że ściślejsze zbliżenie się narodów Polski i Jugosławji, wzajemna wymiana myśli i współpraca — to niedaleka już przyszłość. Wówczas poznamy się jeszcze lepiej. Zadanie wycieczki przemysłowców z natury swej miało zakreślone ramy, zamierzaliśmy dokonać części tego wielkiego zadania, którego tytułem jest wspólna praca.

Cel to wielki dla którego warto pracować.

Warunki tej pracy są doskonałe. Ludzie z którymi zetknęliśmy się w czasie dwutygodniowego pobytu w Jugosławji łączą wiedzę i pracowitość z dużą kulturą. Okazana nam gościnność była nietylko wyrazem ekspansywności charakteru, lecz cechowała ją troska o jak najkorzystniejsze a zarazem najmilsze spędzenie czasu. Z żalem żegnaliśmy ten piękny kraj. Sciskając na pożegnanie dłonie naszych gospodarzy czuliśmy, że zawieramy jednocześnie traktaty serdecznej przyjaźni.

Dr. St. BARTOSZEWICZ.

Nafta i jej eksport do Jugosławji.

Jugosławja jest jednym z odbiorców polskich produktów naftowych. W tej kategorji produktów szczególnie wielki wykazuje popyt na parafinę. Z pośród wywiezionych w 1926 roku 1354 ton naszych produktów naftowych 724 tony (53,5%) stanowiła parafina.

W ostatnich czasach wybudowano w Jugosławji rafinerję nafty w Sisaku (1 godz. od Zagrzebia,) Rafinerję wybudowało Tow. Szel. p. n. „Angielsko-Jugosłowiańskiego Towarzystwa". Za parę tygodni rafinerja ta ma być uruchomiona. Produkcja obliczona jest na 4000 wagonów ropy perskiej rocznie. Rafinerja ta nie posiada jednak urządzenia parafinowego tak, że o ile jej działalność wpłynie na zmniejszenie importu obcych a między innemi i naszych produktów naftowych, to jednak nie zmieni wysokości importu parafiny.

W dziedzinie handlu z Jugosławją produktami naftowemi mogłoby być więcej ożywienia, gdyby zostały uregulowane taryfy. Nasz przetwór zanim dostanie się do Jugosławji musi przebyć szereg granic; Węgry, Czechy, Austrja. Nie pozostaje to bez wpływu na jego cenę. Ważnem tu byłoby także usunięcie pośrednictwa sąsiednich państw a nawiązanie bezpośrednich stosunków między kupcami i bankami naszymi i Jugosłowiańskimi.

Co do pierwszej trudności zauważyć należy, że nasz traktat handlowy z Jugosławją nie posiada części taryfowej. Usiłowania obu rządów winny pójść w kierunku uzupełnienia a może nawet zaprowadzenia niektórych zmian w traktacie.

Z czasem, gdy się wzmoże u nas produkcja surowca naftowego, moglibyśmy do Jugosławji do dwu istniejących rafinerji nafty wywozić nasz surowiec naftowy. Możliwem byłoby także założenie w Jugosławji przez nasze przedsiębiorstwa naftowe bądź zakładów dla oczyszczenia i rafinowania naszych produktów naftowych, ale to będzie zależeć od tego, jak nowa taryfa celna, którą rząd serbski opracowuje ułoży stosunek cła półfabrykantów i gotowych produktów.

KRONIKA.

„BESEDA" CZESKA.

Posiadające już piękną tradycję Tow. „Beseda" czeska dorzuciło w ostatnim roku pracy szereg dalszych przyczynków do swej pożytecznej działalności. Należy tu zaliczyć zorganizowanie w dniu „28 rijna" uroczystego posiedzenia poświęconego uczczeniu Święta narodowego czechosławackiego.

W maju r. 1927 „Beseda" zorganizowała wzruszającą uroczystość uczczenia pamięci Buhumila Kveta, prof: Szkoły Głównej Warszawskiej. Na cmentarzu w obecności przedstawicieli władz, instytucji naukowych i społecznych urządzono piękną manifestację żałobną nad grobem zasłużonego pioniera porozumienia polsko-czeskiego.

TOW. POLSKO-BUŁGARSKIE.

Towarzystwo to pracuje już kilka lat, w ostatnim roku rozwinęło również pożyteczną działalność. Z jego to inicjatywy lub za jego pośrednictwem odwiedziła dwukrotnie Warszawę znana poetka i literatka bułgarska Dora Gabe. W czasie swego pierwszego pobytu na wiosnę 1926 p. Gabe wygłosiła odczyt o Christo-Botewie. W czasie swego drugiego przyjazdu do Stolicy Polski wygłosiła szereg impresji o „Moim świecie" Kasprowicza.

Głównym inspiratorem i założycielem Tow. był p. min. dr. Tad. Grabowski, zajmujący doniedawna stanowisko naczelnika wydziału prasowego M. S. W. Doskonały znawca stosunków bułgarskich wydał w r. 1926 publikację p. t. „Bułgarja po przewrocie". Obecnie jednak min. Tad. Grabowski został mianowany posłem pełnomocnym w Río de Janeiro. Wyrażamy przekonanie, że na tej placówce działalność p. ministra przyniesie równie doniosłe rezultaty jak dotyczczasowa jego praca w wydziale propagandy i prasy.

TOWARZYSTWO POLSKO-CZECHOSŁOWACKIE W WARSZAWIE.

Myśl założenia w Warszawie Towarzystwa polsko-czechosłowackiego powstała w gronie uczestników wielkiej wycieczki inteligencji polskiej do Pragi na Wielkanoc 1925. Wycieczka ta organizowana była pod egidą Tow. kultury słowiańskiej w Warszawie, z prof. Kurnatowskim na czele, przyjmowana zaś była niezwykle serdecznie przez Klub czesko-polski w Pradze z prawdziwie zasłużonym przyjacielem Polski Dr. Józefem Fuhrichem na czele uczestnicy wycieczk

z inż. Janem Rogowiczem na czele przystąpiło do organizowania towa.zystwa. Statut podpisali jako założyciele Zenon Przemsycki (Miriam) b. minister kultury i sztuki, senator Ign. Bałiński, prezes Rady miejskiej warszawskiej i inż. Jan Rogowicz, czlonek prezydjum Rady Miejskiej. W lipcu 1925 statut został zatwierdzony przez Władze. Prezesem Towarzystwa został człowiek bardzo sprawie zbliżenia polsko-czechosłowackiego oddany, wiceprezesami są: prof. dr. B. Vydra i Z. Kiltynowicz, wiceprezes Stow. kupców w Warszawie. Sekretarjat spoczywa w rękach d-ra. E. Seiferta, skarbnikiem jest generał J. Rabcewicz, radcą prawnym adw. Józef Adamski. Tymczasowa siedziba zarządu znajduje się w domu prezesa Rogowicza przy ul. Królewskiej 8 tel. 101-23. Towarzystwo w ciągu 2 lat istnienia rozwija żywą działalność na polu wzajemnego zbliżenia obu bratnich narodów, wykorzystując każdą sposobność do manifestowania swych celów wzajemnego poznania się i zbliżenia zarówno na gruncie polskim jak i czechosłowackim przedstawicieli obu społeczeństw. Obok działalności samodzielnej, wyrażającej się w organizowaniu akademji, odczytów, kursów języka czeskiego, zebrań towarzyskich, urządzania i przyjmowania wycieczek i. t. p. towarzystwo współdziała z innemi organizacjami w szczególności zawodowemi ułatwiając im zbliżenie na polu zawodowem. Z wybitniejszych momentów z działalności towarzystwa wymienić należy dwie uroczyste akademje urządzone w wielkiej sali Ratusza w grudniu 1925 r. na cześć zmarłego poety Franciszka Kvapila, drugą jubileuszową w grudniu 1926 na cześć Aloizego Guraska, cykl odczytów wygłoszonyeh przez prof. Szyjkowskiego z Pragi w Warszawie, Łodzi i innych miastach polskich, kursy języka czeskiego prowadzone przez prof. Vydrę, szereg zebrań towarzyskich, doroczne bale słowiańskie organizowane wspólnie z towarzystwami bułgarsko i jugosłowiańsko-polskiemi, a należące do najświetniejszych balów i będące żywą i miłą propagandą łączności słowiańskiej. Towarzystwo stara się informowaać społeczeństwo polskie o sprawach czeskich i słowackich przez szereg artykułów i informacji, odczytów radjowych i. t. p. każda najmniejsza uroczystość związana z życiem Czechosłowacji znajduje żywy oddźwięk w wystąpieniach Towarzystwa, jak np. zeszłoroczny wszechsokolski zlot w Pradze, w którym Towarzystwo brało udział w osobie swego prezesa. W ub. roku staraniem Towarzystwa zorganizowana została w Warszawie wystawa malarska Starej Pragi, złożona ze 100 z górą płócien utalentowanego malarza polskiego Ign. Pinkasa. Towarzystwo liczy z górą 250 członków, zwiększając się stale, przybierając bardzo intensywną skuteczną działalność, której celem jest pogłębienie wzajemnej zgodnej współpracy i zacieśnienia węzłów braterskich uczuć łączących naród polski i czechosłowacki.

Podkreślić należy, że zarówno ze strony sfer oficjalnych polskiej jak i czechosłowackiej działalności Towarzystw znajduje zawsze jaknajżywsze poparcie i współdziałanie.

STOWARZYSZENIE PRZYJACIÓŁ JUGOSŁAWJI.

Stowarzyszenie Przyjaciół Jugosławji w Warszawie powstało z inicjatywy prof. Dr. Tadeusza Hilarowicza, który w końcu r. 1924 utworzył jego komitet organizacyjny. Pierwsze Walne Zgromadzenie Stowarzyszenia odbyło się na wiosnę 1925 roku z okazji pobytu „Obilica" w Polsce. Na czele pierwszego Zarządu stanęli prof. dr. Zygmunt Cybichowski jako prezes a poseł nadzwyczajny i min. pełnomocny Królestwa S. H. S. p. J. Simić i prof. dr. T. Hilarowicz jako wiceprezesi. Obecnie prezesem jest nadal prof. Cybichowski, wiceprezesami prof. T. Hilarowicz i prof. dr. Franciszek Czubalski, sekretarzem prof. dr. Józef Rafacz, skarbnikiem prof. dr. Ludwik Hirszfeld. Stowarzyszenie rozwinęło dotychczas bardzo wydatną działalność. Zorganizowało ono w r. 1925 wykłady profesorów Zygmunta Cybichowskiego i T. Hilarowicza na uniwersytetach w Białogrodzie, Lublanie i Zagrzebiu (wygłoszone zostały w języku serbsko-chorwackim) urządziło zebrania z odczytami o Jugosławji, zorganizowało dostarczenie materjału do Nr. pisma „Obzor", poświęconego Polsce, zebrało kilkaset książek polskich, które przesłało jako dar polski do bibljoteki uniwersyteckiej w Białogrodzie i. t. p.

W uznaniu zasług około przyjaźni polsko-jugosłowiańskiej zostali w r. 1927 przez króla Aleksandra odznaczeni orderami św. Sawy prezes Sądu Najwyższego i członek zarządu Stow. Przyj. Jugosławji prof A. Mogilnicki (wielka wstęga), prof. Z. Cybichowski (komandorja z gwiazdą) i prof. T. Hilarowicz (komandorja).

Słowiańskie Tow. Kultury i Sztuki.

Towarz. powstało w pierwszych dniach 1923 r. Od samego założenia Towarzystwo rozwinęło b. ożywioną działalność. W roku sprawozdawczym po wznowieniu prac, staraniem tow. odbyło się dziesięć odczytów. Do szczególnie interesujących zaliczać należy odczyty prof. A Grabiańskiego, p. St Wojciechowskiego i prof. J. Kurnatowskiego, prezesa Towarzystwa jego orgazizatora i zasłużonego kierownika. Red. St. Wojciechowski w swym po polsku wygłoszonym odczycie nakreślił nam obraz kierunków politycznych i ideowych wśród rosjan po przewrocie. Na jesieni r. b. Tow. rozpoczyna nowy cykl interesujących odczytów.

Redaktor nacz.: Dr. AL. GRABIAŃSKI, Warszawa, Kopernika Nr. 23 m. 10.
REDAKCJA i ADMINISTRACJA: Warszawa, ul. Żelazna Nr 64 m. 27

PRENUMERATA: rocznie — 4 złote, połrocznie 2 złote. Zagranicą rocznie 0.75 dolara.

OGŁOSZENIA: 1 str. — 150, zł. 1/ str. 80 zł., 1/4 str. 45 zł.

Wszelkie należności wpłacać na konto P. K. O. 14,646.

Redaktor i wydawca: JÓZEF CZARNECKI

Druk. „Wielkopolska", Warszawa, Ogrodowa 10. Telef 518-01.

Towarzystwo Sosnowieckich Fabryk Rur i Żelaza

SPÓŁKA AKCYJNA

w Sosnowcu.

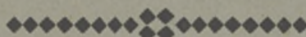
ZARZĄD GŁÓWNY I BIURO SPRZEDAŻY: **WARSZAWA, MAZOWIECKA 7.**
TELEFON 51-61.

Drustvo Sosnovieckih Fabrika Cevi i Żeljeza

AKCIJONO DRUŚTVO

u Sosnovcu.

GLAVNA UPRAVA I BIRO PRODAJE: **VARŚAVA, MAZOWIECKA 7.**
TELEFON 51-61.

Fabrike u Sosnowcu i Zawierciu izragjuju:

Cevi bez śva i śvajsovane za gaz i vodu, crne i cinkovane, spojnice za nje, cevi za kotlove raznih sistema, cevi tankih stena za izradu nameśtaja, bicikli, aeroplana, raznih aparata, za kanalizacju, umesto livenih, za lokomotive i druge.

Śmukove iz cevi bez śva svih oblika i razmera,

Cevne stubove za bogenlampe, tramvaje, telefone i telegrafe.

Żeljezni i ćelićni plech.

Ćelićnu burad za gazove ofarbanu i cinkovanu

Trgovinsko żeljezo svih fasona i selik

Ćelićne i żeljezne blokove iz peći „Siemens — Martin"

Żeljezo za izradu potkova

Veze i podloge za normalne i lahke śine. Śine lahkog tipa

Ćelićne valjke

Ćelik valjan za izradu klinaca i drota. Żeljezo za izradu klinaca za potkivanje. Vrtaće (borere) i drotove za pumpe. Lemeśe i raonike za pluhove. Ćelićne odljeve. Specjalan ćelik iz elektrićnih peći.